

Ett praktiskt litet ord eller politisk propaganda?

En diskursanalytisk studie av diskussionen om pronomenet *hen* i Finland

Laura Varjola

Tammerfors universitet

Enheten för språk, översättning och litteratur

Nordiska språk

Avhandling Pro gradu

April 2015

Tampereen yliopisto
Pohjoismaiset kielet
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

VARJOLA, LAURA: Ett praktiskt litet ord eller politisk propaganda? – En diskursanalytisk studie av diskussionen om pronomenet *hen* i Finland

Pro gradu -tutkielma, 63 sivua
Huhtikuu 2015

Tässä tutkimuksessa selvitetään, millä tavoin ruotsin sukupuolineutraaliksi pronominiksi ehdotetusta *henistä* on keskusteltu suomenruotsalaisissa sanomalehdissä vuosina 2012–2013, kun keskustelu oli kiivaimmillaan. Materiaalina toimivat kolmen ruotsinkielisen päivälehdessä, Hufvudstadsbladetin, Vasabladetin ja Västra Nylandin tekstit, joissa sanasta *hen* on keskusteltu. Tekstit ovat uutisartikkeleita, kolumneja, pakinoita, mielipidekirjoituksia ja yleisönosaston kirjoituksia. Näin materiaali nostaa esiin sekä asiantuntijoiden että maallikoiden näkemyksiä ilmiöstä.

Tarkastelen keskustelua diskurssianalyysin näkökulmasta pyrkien tunnistamaan erilaisia ilmiön merkityksellistämisen tapoja. Diskurssit konkretisoituvat representaatioina, jotka heijastelevat kielenkäyttäjän ajatus- ja arvomaailmaa. Diskurssianalyysin tukena käytän systeemis-funktionaalista kielioppia, jonka avulla erittelen kirjoittajien käyttämiä kielellisiä keinoja. Ideationaalista näkökulmasta voidaan analysoida esimerkiksi eri osallistujien aktiivisuutta prosesseissa, prosessityyppinä ja vaikutussuhteita. Interpersonaalinen funktio puolestaan kuvaa tekstiin sisältyviä tekstin tuottajan ja vastaanottajan rooleja antaen tietoa esimerkiksi niin sanotuista puhuja-asenteista.

Tutkimus osoittaa, että *hen* on ilmiönä herättänyt hyvin ristiriitaisia ja osin täysin vastakkaisia mielipiteitä. Analyysissa nousee esille neljä päädiskurssia: kieli järjestelmänä ja kommunikaation välineenä, identiteettidiskurssi, poliittinen diskurssi sekä taidediskurssi. Näistä kaksi ensin mainittua sisältää useita toisistaan poikkeavia aladiskursseja. *Hen* on siis toisaalta nähty esimerkiksi käytännöllisenä tai vapautta ja tasa-arvoa edistävänä, toisaalta taas poliittisena propagandana, haitallisena lapsen sukupuoli-identiteetin kehitykselle tai yksinkertaisesti tarpeettomana. Mielipiteidensä tukena kirjoittajat käyttävät diskurssista riippuen erilaisia kielellisiä keinoja, esimerkiksi kyseenalaistuksia, subjektiivisia tai objektiivisia lausumia sekä relationaalisia, mentaalaisia tai materiaalisia prosesseja. Transitiivisesti tarkasteltuna *hen* on usein lauseen ensisijainen osallistuja, joka *on* jotakin tai *vaikuttaa* johonkin. Toisaalta se esitetään myös ilmiönä, joka koetaan. Näin *hen* saa keskustelussa useita eri rooleja ja merkityksiä.

Avainsanat: *hen*, sukupuolineutraali pronomini, media, diskurssianalyysi, systeemis-funktionaalinen kielioppi

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	1
1.1	<i>Hen</i> och andra könsneutrala uttryck	2
1.2	Undersökningens motivering och syfte	3
1.3	Tidigare forskning.....	5
2	TEORETISK REFERENSRAM: DISKURSANALYS	9
2.1	Olika aspekter av diskurs	13
2.1.1	Kontext	13
2.1.2	Diskurspraktik	15
2.1.3	Representation	16
2.1.4	Identitet.....	17
2.2	Utgångspunkter för diskursanalys	19
2.3	Masskommunikationens särdrag.....	22
2.4	Kritik mot diskursanalys	24
3	SYSTEMISK-FUNKTIONELL GRAMMATIK.....	26
3.1	Ideationell grammatik	27
3.2	Interpersonell grammatik.....	28
4	MATERIAL OCH METOD	31
4.1	Tidningsartiklar.....	31
4.2	Diskursanalys som metod	33
4.3	Funktionell textanalys som metod	34
5	ANALYS	36
5.1	Språket som system och kommunikationsmedel	37
5.2	Identitetsdiskurs	45

5.3	Politisk diskurs.....	52
5.4	Konstdiskurs	54
5.5	Jämförelse med tidigare forskning.....	55
6	SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION.....	57
6.1	Sammanfattning	57
6.2	Kritisk granskning av studien	59
6.3	Resultatens betydelse	61
	KÄLLFÖRTECKNING	64

1 INLEDNING

Det könsneutrala personliga pronomenet *hen* har väckt intensiv diskussion sedan våren 2012. Debatten startade på allvar när det publicerades en barnbok *Kivi och monsterhund* där författaren Jesper Lundqvist använder det könsneutrala pronomenet om huvudkaraktären i stället för *han* eller *hon*. Alla tycks ha sin egen åsikt gällande pronomenets användbarhet, och det finns starka syner på båda sidor. Pronomenet har å ena sidan betraktats som mycket praktiskt i olika situationer, t.ex. när man syftar på en person vars kön är okänt eller när man i text vill ersätta frasen ”han eller hon”. Å andra sidan har det setts som politisk propaganda utövad av feministerna eller de genusmedvetna.

Enligt språkvetaren Karin Milles (2013a:5) är *hen* dock inte något särdeles nytt fenomen, för det första skriftliga belägget är från mitten av sextiotalet, och pronomenet sägs ha diskuterats så tidigt som på femtiotalet. Redan år 1966 skrev Rolf Dunås i Upsala Nya Tidning om sin idé att skapa ”det tvåkönade ordet ‘hen’” (Karlgrén 2012). Ordet etablerade sig dock inte i allmänhetens språkbruk men har enligt Språkrådets nyordsredaktör Per-Anders Jande varit ganska vanligt i vissa kretsar (Svensson 2013). I denna undersökning strävar jag inte efter att ta ställning till om ordet *hen* ska användas eller inte, utan forskar i hurdana åsikter som finns och hur ordet har diskuterats under åren 2012 och 2013. Min undersökning presenterar inte vissa åsikter som bättre argumenterade eller motiverade än andra. Med hjälp av diskursanalys är det dock intressant att ta reda på hurdana ideologier och tankesätt som finns i bakgrunden av olika representationer och påståenden. Diskursanalytiska studier utgår nämligen från att språkbruket bidrar till att konstruera vår uppfattning av omvärlden. Således bidrar en diskursanalytisk studie av en diskussion om ett nytt pronomenbruk med att öka vår förståelse av hur folk – både professionella skribenter och lekmän – ser på relationen mellan språkbruk (användningen av *hen*) och omvärlden.

1.1 *Hen* och andra könsneutrala uttryck

Det finns könsneutrala personliga pronomen i flera språk, t.ex. i finskan. Med pronomenet *hän* syftas både på män och kvinnor, och det är det enda pronomenet i tredje person singularis som används för att syfta på människor¹. Det finns alltså inga motsvarigheter till svenskans *han* och *hon*. Således är en av huvudhypoteserna att *hen* är ett lånord från finskan (Milles 2013a:5) och har stavats om antingen för att det skulle låta svenskare eller för att skapa ett mellanting av *han* och *hon* – vokalen *e* finns ju mellan *a* och *o*. Trots att det inte är vanligt att sverigesvenskan lånar ord från finskan, tycker Milles (ibid.) att det kan ha varit möjligt eftersom finskan ligger både geografiskt och kulturellt nära Sverige. T.ex. norskan, danskan och isländskan har inte ett könsneutralt pronomen att låna ut. Eftersom min studie handlar specifikt om svenskans i Finland, kan man anta att på grund av språkkontakt med finskan och finskans könsneutrala *hän* är diskursen något annorlunda än i Sverige där detta parallelexempel inte är lika synligt.

Som jag konstaterade redan ovan, har *hen* troligen sitt ursprung på femtiotalet. Enligt Milles (2013a:5) avvisade de svenska språkvårdarna idén och också Karl-Hampus Dahlstedt, professor i allmän språkvetenskap, ansåg senare att det skulle vara mödosamt att införa ett nytt pronomen i svenskans mycket stabila pronomensystem. Milles påpekar att uttalandet kan ha fungerat som självuppfyllande profetia när ingen har vågat eller velat lägga ner möda på ett projekt som redan hade utdömts av en expert.

Vad är syftet med det ”nya” pronomenet nu då? På basis av mitt material har meningen oftast inte varit att ersätta de två existerande pronomenen utan att ha tre parallella möjligheter.² Om talaren vet om det är fråga om en man eller en kvinna, är det naturligt att syfta på personen med *han* eller *hon*. Det kan dock lätt uppkomma situationer där man inte är säker på personens kön. Då har det konstaterats vara lätt att säga *hen* i stället för

¹ Det finns också pronomenet *se* (motsvarar svenskans *den/det*) i finskan men i skriftspråket används det inte för att syfta på människor. Med *se* kan syftas på icke-levande saker och t.ex. djur.

² I de inlägg som tillstyrker användningen av *hen* ses pronomenet oftast som ett komplement till *han* och *hon*, medan i de inlägg som motsätter sig användningen motstår skribenten i själva verket ofta just ersättningen av de existerande pronomenen.

att göra en gissning eller att uttrycka könsneutralitet på något annat sätt. Andra sätt finns dock. Låt oss ta ett exempel:

- Om en student vill delta i en kurs, ska *han eller hon* fylla i en blankett.
- Om en student vill delta i en kurs, ska *hon eller han* fylla i en blankett.
- Om studenter vill delta i en kurs, ska *de* fylla i en blankett.
- Om en student vill delta i en kurs, ska *studenten* fylla i en blankett.
- Om en student vill delta i en kurs, ska en blankett *fyllas* i.
- Om en student vill delta i en kurs, ska *den* fylla i en blankett.
- Om en student vill delta i en kurs, ska *vederbörande* fylla i en blankett.

Så här skulle meningen se ut med *hen*:

- Om en student vill delta i en kurs, ska *hen* fylla i en blankett.

Enligt Språkrådet³ kan *han* inte numera användas som könsneutralt pronomen, och inte heller rekommenderar de *hon*. Enligt dem är orden *denne* och *denna* inte könsneutrala och de ger en text ”en onödigt formell ton”. De konstaterar att man ska välja ett lämpligt alternativ från fall till fall. Så här svarar Språkrådet (2013) på sin webbsida på frågan om man kan använda pronomenet *hen*:

[...] Det finns inga språkliga hinder för att använda *hen*, men det är ett ord som ibland väcker irritation. I vilka sammanhang *hen* är lämpligt bör därför avgöras av kommunikationssituationen och de tänkta mottagarna. Om man skriver till mottagare där man bedömer att risken är att *hen* tar alltför mycket fokus från texten, så kan andra könsneutrala strategier väljas istället.[...]

För pronomenets genitivform anger de *hens* och som objektivform rekommenderar de *hen* trots att också *henom* förekommer.

1.2 Undersökningens motivering och syfte

Det är ytterst sällan det händer något så fundamentalt i ett språk som att ett nytt pronomen införs. Den senaste förändringen i svenskans pronomensystem var för fyra hundra år

³ Språkrådet har svarat på frågan om könsneutrala uttryck i Frågelådan (se källförteckningen).

sedan när pronomenet *I* började uttalas *ni* (Milles 2013a:5). Därför är situationen unik och det är intressant och meningsfullt att undersöka debatten som pronomenet väckt både bland ”de vanliga språkbrukarna” och bland språkexperter. Jag tror dessutom att ju mer debatt ett språkligt fenomen väcker, desto sannolikare kommer det också att etableras i språket. Därför tror jag att det inte är fråga om ett förbigående fenomen.

Det har redan skrivits mycket om diskussionen i Sverige, men i Finland har det ännu inte publicerats några omfattande undersökningar. Därför ska jag i denna avhandling koncentrera mig först och främst på den debatt som pågått i Finland under åren 2012–2013. Som material använder jag tidningsartiklar (se kapitel 3), eftersom jag tror att de ger en omfattande bild om fenomenet och de känslor som det har väckt hos människor. Mediernas texter kan i allmänhet betraktas som en känslig mätare för sociokulturella ändringar (se vidare avsnitt 2.3). Syftet är att med hjälp av diskursanalys ta reda på hur ordet *hen* har diskuterats i svenskspråkiga tidningar i Finland. Jag presenterar diskursanalys som referensram i kapitel 2. Som en kompletterande teori och metodologisk utgångspunkt utnyttjar jag systemisk-funktionell grammatik (SFG) för att analysera hur olika diskurser har formulerats på textnivå. SFG presenterar jag mer detaljerat i kapitel 3, och i kapitel 4 berättar jag mera om hur dessa teorier tillämpas i forskningsmetoden. Mina forskningsfrågor är följande:

1. Hur har pronomenet *hen* diskuterats i finlandssvenska dagstidningar under åren 2012–2013?
2. Hur används olika språkliga resurser för att bilda representationer av dessa diskurser?

Undersökningen är beskrivande till sin karaktär och syftar till att ge en omfattande helhetsbild över diskussionen kring *hen* i tidningarna. Som material fungerar texter i tre dagstidningar, Hufvudstadsbladet, Vasabladet och Västra Nyland. Materialet presenteras mer detaljerat i kapitel 4.

1.3 Tidigare forskning

Pronomenet *hen* har undersökts ur olika synvinklar i Sverige. Studier har gjorts t.ex. om hur ordet har använts och hur olika människor förhåller sig till det. Nedan presenterar jag de mest omfattande och centrala studierna som gjorts om fenomenet i Sverige.

Karin Milles (2013b) kartlägger användningen av *hen* i den offentliga svenskan och beskriver *hen*-initiativet i 2012 i sin artikel *En öppning i en sluten ordklass? – Den nya användningen av pronomenet hen*. Hon ställer två forskningsfrågor: a) Hur kan *hen*-initiativet beskrivas som språkplaneringsprocess? och b) Används *hen* i den offentliga svenskan en kort tid efter den mediala debatten? Enligt Milles (ibid.:125) var *hen*-initiativet ett feministiskt reformförslag som fick stort utrymme i den offentliga debatten, diskuterades politiskt och påverkade språkvårdares syn på frågan. Eftersom pronomenet *hen* blev allmänt känt, fick det också förutsättningar att etableras som en del av språkbruket. Milles (ibid.:135) säger att det fanns fem omständigheter som ”på ett avgörande sätt påverkade *hen*-initiativet: ordets språkliga egenskaper, de centrala aktörer som drev frågan, det svenska politiska landskapet, språkvårdens inställning och den mediala uppmärksamhet som ordet fick”. Hennes undersökning visar att ordet *hen* har använts av journalister i artiklar, av politiker i motioner och av studenter i uppsatser men nästan inte alls på myndigheternas webbplatser (ibid.). Hon tillägger att de svenska språkbrukarna ännu inte är överens om ordets innebörd, användning eller stilistiska valör och säger att vi inte vet om ordet har kommit för att stanna.

Även Per Ledin och Benjamin Lyngfelt (2013) har forskat i användningen av *hen*, och deras material skiljer sig delvis från Milles eftersom de har undersökt bloggar, tidningstexter och studentuppsatser. I artikeln *Olika hen-syn – Om bruket av hen i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser* presenterar Ledin och Lyngfelt (2013:145–146) fem grundfunktioner för *hen*:

1. Könsoverskridande *hen*, när indelningen i man och kvinna överges
2. Anonymiserande *hen*, när könet undertrycks
3. Okänt kön, när man inte vet könet på den person man talar om
4. Indefinit *hen*, när man syftar på alla möjliga referenter i en viss kategori
5. Generiskt *hen*, när man inte syftar på någon identifierbar individ

Enligt Ledin och Lyngfelt (2013:150–151) förekommer anonymiserande *hen* och okänt kön oftast (i 41 % av 100 excerperade fall) i bloggtexterna. Detta betyder att skribenten av etiska eller praktiska skäl inte har velat eller kunnat ange könet. Näst vanligast (30 %) är generiskt *hen*. I tidningstexterna (som är alla från Göteborgs-Posten), finns det 43 förekomster av referentiellt *hen*⁴ (ibid.:155). Av dessa är 47 % generiskt *hen* och 30 % könsöverskridande *hen*. I studentuppsatserna utgör generiskt *hen* 56 % och informant-*hen*⁵ 44 % av alla referentiella belägg i materialet. Mest förekommer *hen* i uppsatserna inom språkstudier (763 gånger i 15 av 30 uppsatser) jämfört med didaktiska och pedagogiska studier med bara några få förekomster. Sammanfattande konstaterar Ledin och Lyngfelt (ibid.:167–168) att *hen* inte är ett allmänt spritt pronomen, utan ter sig som ett etablerat ord i bara två sociala kontexter i deras material: i examensarbeten i ämnet svenska/nordiska språk och i bloggar som fokuserar på genus- och hbtq-frågor. De påpekar också att genom hela materialet är den största delen av förekomsterna meta-*hen*, vilket betyder att *hen* har diskuterats mer än använts.

De flesta andra undersökningar är masteruppsatser eller studier på lägre nivå, t.ex. Ann Christin Hagel vid Luleå tekniska universitet har forskat i hur gymnasieungdomar använder ordet *hen* i förhållande till andra könsneutrala uttryck. I sitt examensarbete *Varthän bär hen – Om bruk av och attityder till könsneutrala pronomen* (2014) undersöker Hagel också skillnader i attityder och bruk av *hen* mellan olika grupperingar. Hennes urval omfattar 200 elever på gymnasieskolan som har deltagit i en enkätundersökning. Enligt forskningsresultat föredrar eleverna *hen*, *den* och *han eller hon* framför *vederbörande* eller bara *han* eller *hon* när de vill uttrycka sig könsneutralt. Resultaten visar också att eleverna med språk- och kulturinriktning förhåller sig mer accepterande till pronomenet *hen* än eleverna med naturvetenskaplig inriktning. Av samtliga tillfrågade svarade 73,5 % att de anser att *hen* fungerar bra som könsneutralt uttryck (Hagel 2014:19).

⁴ Med referentiellt *hen* menas de fall där *hen* används i någon av de ovannämnda funktionerna. Denna definition utesluter så kallade meta-*hen*, d.v.s. de belägg där *hen* diskuteras.

⁵ Informant-*hen* syftar på användningen av *hen* med avsikt att anonymisera informanter i en vetenskaplig undersökning.

Vera Henrika Almström vid Uppsala universitet har undersökt hur genusintresserade⁶ bibliotekarier talar om *hen*. I sin masteruppsats *Hen på bibliotek – En diskursanalys av genusintresserade bibliotekariers tal om begreppet hen* (2013) presenterar hon sju diskurser som har kommit fram i ett intervjumaterial. Enligt Almström (2013:59) är de flesta av diskurserna så kallade politiska diskurser. Hon konstaterar dock att det inte råder konsensus om innebörden av pronomenet eller om hur det ska användas, och därför är konkurrensen kring betydelser av ordet tydlig i de analyserade diskurserna. Vidare berättar hon att alla informanter förhåller sig positivt till könsneutralitet när det gäller ökad valfrihet: ”Det handlar då om möjligheten att själv välja och själv tolka böckers innehåll och karaktärer samt den egna identiteten och hur denna fylls med innehåll.” (ibid.) Trots att det finns många sätt att tala om *hen*, sammanhänger alla diskurser med den dominerande diskursen om kön som kategori (ibid:61).

Karin Hagren Idevall vid Södertörns högskola presenterar tre olika förståelser om ordet *hen* i sin magisteruppsats *Konstruktioner av queer – Interdiskursivitet och pendlande positioneringar i samtal om kön, sexualitet och relationer* (2011). I hennes fokusgrupper som bestod av sammanlagt tio personer som betraktar sig själva som queera, kom det fram följande uppfattningar (Hagren Idevall 2011:54): Den första handlar om att förbigå kön och att använda *hen* könsneutralt. Den andra uppfattningen är att *hen* är något slags tredje kategori: några anser att ordet kan användas av personer som är osäkra på sin könstillhörighet eller som är transsexuella, medan andra tycker att *hen* är ett könlöst kön, ”en benämning att ta till för den som inte vill kategorisera sig varken som man eller kvinna”. Den tredje uppfattningen anknyter till queera teorier om det konstruktivistiska könsbegreppet.

När det gäller diskursanalytiska studier över lag och i svensk kontext specifikt, har sådana gjorts om en mängd olika teman. Det har forskats i t.ex. kön, ålder och sexualitet (se Widegren 2010), språk och klass (se Holgersson 2005), argumentationsstrategier i

⁶ Enligt Almström (2013:35) var alla hennes informanter ”intresserade av genusfrågor, av genus och litteratur och genus och bibliotek”.

pamfletter (se Gustafsson 2009) och hatbrottsdiskurser i dagstidningar (se Pilblad 2013).⁷ Veterligen har det dock inte gjorts studier uttryckligen om diskussionen om *hen*-pronomenet i dagstidningar med hjälp av diskursanalys tidigare. Därför är min undersökning den första i sitt slag och kan ge ny information om temat. I min studie utgör debattörerna även en mycket heterogen grupp, medan det i de flesta tidigare undersökningar har varit fråga om ett mer avgränsat materialurval. Milles (2013b) samt Ledin och Lyngfelt (2013) utgör här undantag, men de har snarare forskat i användningen av *hen* än diskussionen om det.

⁷ Widegren, Kajsa 2010: *Ett annat flickrum. Kön, ålder och sexualitet i Maria Lindebergs, Anna Maria Ekstrands och Helene Billgrens flickbilder*. Doktorsavhandling vid Göteborgs universitet.

Holgersson, Ulrika 2005: *Populärkulturen och klassamhället. Arbete, klass och genus i svensk dampress i början av 1900-talet*. Doktorsavhandling vid Lunds universitet.

Gustafsson, Anna 2009: *Pamfletter! : En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*. Doktorsavhandling vid Lunds universitet.

Pilblad, Emma 2013: *Döda bögar och andra offer. Tre dagstidningars representationer av hbtq-personer i hatbrottsdiskurser under 2000-talet*. Masteruppsats vid Stockholms universitet.

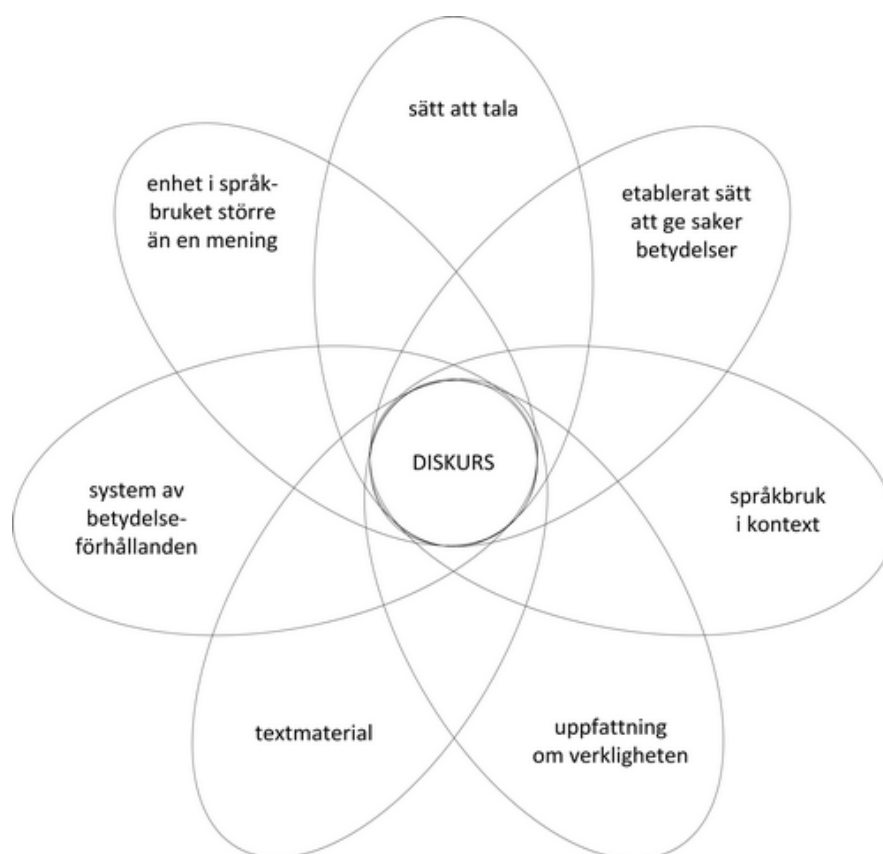
2 TEORETISK REFERENSRAM: DISKURSANALYS

Som teoretisk referensram för denna undersökning fungerar diskursanalys. I en diskursanalytisk undersökning strävar forskaren efter att ta reda på hur människor strukturerar sina uppfattningar om verkligheten, och hur de är delaktiga i kulturens diskurser. Informationen som diskurserna innehåller beskriver hur verkligheten ter sig i ljuset av diskurserna. (Remes 2004.) Enligt Pietikäinen och Mäntynen (2009:14) stödjer diskursanalysen sig på *funktionell* språksyn, som betyder att språkliga betydelser är situationsbundna och bildas i social interaktion. Denna språksyn baserar sig på traditionen börjad av Dell Hymes, en amerikansk lingvistisk antropolog och sociolingvist, samt M.A.K. Hallidays *systemisk-funktionella språkteori*. Enligt Halliday (1985:xii–xiv) betyder denna funktionalitet tre saker: För det första är teorin i fråga avsedd för att förklara hur språket **används**: varje text uppträder i en viss användningskontext och det är just användningen av språket som har bildat systemet. Språket har utvecklats för att tillfredsställa människans behov, och är funktionellt – inte slumpmässigt – ordnat i förhållande till dessa behov. För det andra och till följd av det ovannämnda är de grundläggande delfaktorerna av **betydelsen** i språket funktionella. I bakgrunden för allt språkbruk ligger två generella syften: att förstå sin omgivning (ideationell) och att inverka på andra i omgivningen (interpersonell)⁸. För det tredje beskrivs varje **element** i språket i förhållande till dess funktion i hela det lingvistiska systemet (textuell). Med andra ord tolkar funktionell grammatik alla enheter i språket som funktionella i förhållande till helheten. Jag presenterar systemisk-funktionell grammatik som teori mera omfattande i kapitel 3 och funktionell textanalys som forskningsmetod i avsnitt 4.3. Där stöder jag mig dock mestadels på Holmberg m.fl. vars bok *Funktionell textanalys* (som delvis baserar sig på Halliday) tillhandahåller relevanta utgångspunkter för att tillämpa teorin i praktiken.

Också Pietikäinen och Mäntynen (2009:14) beskriver funktionaliteten hos språkbruket på tre olika sätt: för det första fungerar det som kommunikationsmedel, för det andra kan världen representeras med hjälp av det och för det tredje hjälper det till att bilda sociala

⁸ Det ideationella och det interpersonella, som är så kallade *metafunktioner*, betraktas närmare i kapitel 3.

förhållanden och identiteter. Enligt Pietikäinen och Mäntynen (ibid.:23) är *diskurs* ett begrepp som används både av samhällsvetare och av lingvister. Ordet kommer från franskans *discours* som betyder 'samtal', 'yttrande' eller 'tal' (Nationalencyklopedin). Pietikäinen och Mäntynen (2009:26–27) definierar begreppet på två olika sätt beroende på om man talar om en teoretisk syn (*discourse* utan artikel) eller om ett etablerat sätt att tala som medlemmarna av språksamfundet igenkänner, dvs. ett sätt att ge en sak betydelser (*a discourse*). Det förstnämnda betyder språkbruk i sin kontext som en del av social verksamhet, medan det sistnämnda hänvisar till olika sätt att beskriva saker, fenomen och händelser ur en viss synpunkt. De diskurser som jag presenterar i kapitel 5 hör till den sistnämnda kategorin. Enligt Pietikäinen och Mäntynen (ibid.:27) kan begreppet *diskurs* således ses som ett kontinuum mellan språkbrukets mikronivå och den samhällseliga och historiska makronivån. Detta kontinuum kan betraktas ur olika

Figur 1. Dimensioner i begreppet *diskurs*. Översatt på basis av Pietikäinen och Mäntynen (2009:23).

synpunkter: antingen kan den lingvistiska, den historiska eller den samhällseliga synen betonas.

I figur 1 syns hur olika dimensioner i begreppet *diskurs* korsar varandra. Enligt Pietikäinen och Mäntynen (2009:23) förställer var och en av dem den diskursanalytiska forskningens utveckling samt bruket och tillämpningen av dess begrepp inom olika vetenskapsgrenar. De konstaterar att forskaren ska hitta sin plats i figuren fastän det också är möjligt att röra sig i den. I denna undersökning anknyter begreppet diskurs först och främst till olika uppfattningar om verkligheten som syns i hur människor har diskuterat pronomenet *hen*.

Norman Fairclough (1995:75) använder begreppet diskurs både om talat och skrivet språk, men också om annat slags semiotisk verksamhet, såsom bilder och ordlös kommunikation, t.ex. gester. Han påminner att ordet används på två olika sätt: lingvister uppfattar diskurs som social verksamhet och interaktion mellan människor, medan i några post-strukturella samhällsteorier betyder diskurs en social konstruktion av verkligheten (ibid:31). Fairclough själv använder ordet i båda betydelser och i själva verket kombinerar han dem. I denna undersökning avgränsar jag begreppet att omfatta bara skrivet språk, men definierar det som ett sätt att ge ett fenomen betydelser och konstruera verkligheten.

Ur denna undersöknings perspektiv är även Pierre Bourdieus *fältteori* intressant. Journalistiken kan nämligen betraktas som ett av flera olika *fält* som har vissa särdrag jämfört med andra fält, t.ex. det politiska, ekonomiska eller kulturella fältet. I Bourdieus teori ses fält som en strukturerad helhet av positioner (Bourdieu 1985:105). Enligt Bourdieu beror egenskaperna hos ett fält på dess läge bland dessa helheter, och det kan analyseras oberoende av personliga egenskaper hos innehavare av positionerna. Det finns dock också några allmänna normer för de olika fälten: ett exempel är kampen mellan dem som eftersträvar makten och dem som har den. Varje fält och kampen inom det har emellertid sina egna specifika normer som ska definieras skilt. Ett fält är alltså en plats för kamper med vilka aktörerna på fältet strävar efter att ändra styrkeförhållanden och själva fältet, och därför är det ständigt i ändring (Bourdieu och Wacquant 1995:131). Enligt Bourdieu och Wacquant (ibid.:132–133) finns det tre essentiella faser i att analysera ett fält: För det första ska positionen av fältet i förhållande till maktens fält analyseras. De påpekar att t.ex. det litterära fältet är underordnat maktens fält, men ligger

inom det. Således kan det konstateras att också det journalistiska fältet ligger inom maktens fält. Benson och Neveu (2005:5), som undersöker speciellt det journalistiska fältet i sin bok *Bourdieu and the Journalistic Field*, preciserar detta på följande sätt:

The journalistic field is seen as part of the field of power; that is, it tends to engage with first and foremost those agents who possess high volume of capital. Within this field of power, however, it lies within the "dominated" field of cultural production – a field within this larger field. At its "left" cultural pole, journalism is part of the field of "restricted" cultural production (produced for other producers – small literary journals, avant-garde art and music, etc.), while at its "right" pole, it belongs to the field of large-scale cultural production (produced for general audiences – mass entertainment, etc.). In its dominant tendency, the journalistic field belongs to the latter. That is, compared to other specialized fields within the broader field of cultural production, the journalistic field is "characterized ... by a high degree of heteronomy" which is to say that "it is very weakly autonomous field".

Jag anser det beaktansvärt att i mitt material också så kallade vanliga människor som inte har makt i samhällelig mening kan göra sig hörda. Det journalistiska fältets position inom maktens fält syns dock naturligtvis i vilka texter tidningarna har valt att publicera. Av allt att döma har de tidningar vars artiklar jag analyserar gett utrymme för mycket varierande åsikter, vilket syns i analyskapitlet (kapitel 5). Att Hufvudstadsbladet är Finlands största svenskspråkiga dagstidning har naturligtvis möjliggjort en omfattande diskussion kring *hen*, medan i Vasabladet och speciellt i Västra Nyland (med lite mindre upplagor och spridningsområden) har det antingen inte fötts lika mycket diskussion eller det har inte varit möjligt att ge lika mycket spaltutrymme åt diskussionen.

För det andra ska relationerna mellan positioner som de aktörer och institutioner som konkurrerar om den legitima formen av specifik auktoritet har på det aktuella fältet kartläggas. För det tredje ska aktörernas *habitus* analyseras. Att tala om *habitus* betyder enligt Bourdieu och Wacquant (1995:157–158) att det individuella, det subjektiva och till och med det personliga granskas som samhälleligt, kollektivt. *Habitus* är social subjektivitet, med andra ord ständiga och flyttbara observations- och bedömningsystem. Enligt Bourdieu (2000:7) är det sociala rummet konstruerat så att aktörer eller grupper har spridit sig i det enligt deras position i statistiska spridningar baserade på två differentieringsprinciper, ekonomiskt kapital och kulturellt kapital. Enligt Benson och

Neveu (2005:4) framstår det ekonomiska kapitalet inom det journalistiska fältet i form av upplagor, reklaminkomster eller läsarsiffror, medan det kulturella kapitalet realiseras t.ex. i intelligenta kommentarer och djupgående reportage. Därigenom är varje fält konstruerat kring motsättningen mellan den "heteronoma" polen som representerar krafterna utom fältet och den "autonomiska" polen som representerar det specifika kapitalet som kännetecknar uttryckligen fältet i fråga.

I detta avsnitt har jag bildat en teoretisk bas för mer detaljerade begrepp och för hela undersökningen genom att presentera olika forskares syn på det diskursiva samt på Bourdieus fältteori, som för sin del kan hjälpa till att förstå journalistikens karakteristika i förhållande till andra områden samt dess relation till makten, och därmed placerar in mitt materialval i en bredare samhällslig kontext. I nästa avsnitt betraktar jag närmare olika aspekter av diskurs.

2.1 Olika aspekter av diskurs

I detta avsnitt definierar jag några centrala begrepp i diskursanalys som jag kommer att använda när jag analyserar mitt material och som är viktiga för att förstå teorin. Därtill beskriver jag hur de olika aspekterna är relaterade med diskurser: kontext som bredare sammanhang, diskurspraktiker som språkliga resurser, representationer som uttryck för ideologier och identiteter som uppfattningar om oss själva och andra samt om relationer mellan människor.

2.1.1 Kontext

Ett centralt begrepp är *kontext*, som Svensk ordbok (1999) definierar som 'språkligt sammanhang' eller '(social) situation'. Ordet kommer från latinets *con text*, 'med text'. Pietikäinen och Mäntynen (2009:29–30) konstaterar att kontext är ett mångskiktat begrepp, som kan användas för att syfta på fenomen på mycket olika nivå. I diskursanalys omfattar begreppet alla de faktorer som påverkar förståelsen av betydelsen och valet av form. Det finns alltså olika slags kontexter. En av dem är *situationskontext*, som används för att syfta på en viss social situation vars del språkbruket är: t.ex. samspråket med grannen i går kväll eller mötet i arbetsplatsen i morse. Enligt Pietikäinen och Mäntynen

(2009:31) är omedelbar social och språklig verksamhet samt personernas roller väsentliga dimensioner i situationskontexten. Också den fysiska omgivningen är alltid en del av situationskontexten, eftersom den kan avgränsa verksamheten på vissa sätt. T.ex. en tidningsartikel har en viss mängd rum på sidan. Enligt Pietikäinen och Mäntynen (2009:34) handlar den sociala verksamhetens aspekt i situationskontexten om hur språket används och hurdana resurser språkbrukarna har i situationen i fråga. Är det fråga om talat, skrivet eller tecknat språk, skrivet tal eller talat skrift? I denna undersökning är det relevant att det alltid handlar om skrivet språk, eftersom situationskontextens begrepp ter sig olikt beroende på om det är tal eller skrift som analyseras.

En annan kontexttyp är *genre*, d.v.s. textsort. Pietikäinen och Mäntynen (2009:35) säger att genren anknyter en enskild situation till en mer omfattande kontext. En kontext till t.ex. en tidningsartikel är nyhetsgenre. Som kontext till en viss genre kan betraktas andra representanter av samma genre – detta liknar Bourdieus tanke om det journalistiska fältet. Med *sociokulturell kontext* menas en omfattande social, kulturell och samhällelig verksamhetsomgivning. Man kan syfta på t.ex. den finländska kulturkontexten och till den finländska politiska kontexten (Pietikäinen & Mäntynen 2009:36). Eftersom jag undersöker den finlandssvenska tidningsdiskursen, fungerar det svenska språkområdet i Finland som kontext. Det kunde möjligen också kallas en *samfundskontext* eftersom det gäller en avgränsad del av samhället och inte det finländska samhället som helhet. Denna benämning är dock problematiskt i det avseende att det svenska språkområdet och individer inom det inte är på samma sätt homogena som t.ex. medlemmar på en arbetsplats eller i en institution, som Pietikäinen och Mäntynen (2009:36) ger som exempel. Därför håller jag mig snarare till begreppet sociokulturell kontext, fastän det ofta används i en något mera omfattande betydelse. Detta ger utrymme för den mångfald som det svenska språkområdet verkligen omfattar och ger inte en konstlat enhetlig bild av det.

Enligt Pietikäinen och Mäntynen (2009:36) är kontext inte ett konstant fenomen då det gäller diskursanalys, utan dynamiskt och varierande – på samma sätt som ett fält enligt Bourdieu och Wacquant (1995:131) ständigt förändras genom att aktörerna på fältet kämpar om att ändra styrkeförhållandena på fältet och själva fältet. Språkbruket och verksamheten påverkar kontexten och vice versa. Man kan inte beskriva hela världen, så

kontexten är alltid avgränsad av forskaren. Forskaren väljer vissa teorier och metoder som påverkar hur man ser fenomenet som undersöks och vilka begrepp och betydelser man ger till fenomenet. De olika kontexttyperna är inte heller fristående fenomen i det avseendet att de är knutna till varandra och delvis korsar varandra. Pietikäinen och Mäntynen (2009:35) konstaterar att de sistnämnda kontextbegreppen, som är mer avgränsade, på sätt och vis är blandningar av situationskontexten och en bredare samhällelig kontext. De placerar sig mellan språkbrukets situationella och unika karaktären och en bredare och stadigare sociokulturell kontextuppfattning. I diskursanalys har detta ofta beskrivits med hjälp av *diskurspraktiker*, som jag betraktar närmare i nästa avsnitt.

2.1.2 Diskurspraktik

Pietikäinen och Mäntynen (2009:42–43) definierar diskurspraktiker (*discourse practices*) som olika etablerade språkliga, semiotiska och kulturella sätt att använda språket i en viss situation, där också den samhällliga och historiska kontexten har sitt inflytande. Diskurspraktiker fungerar som språkliga och sociala resurser som man kan välja mellan i en viss situation. Man lär sig olika diskurspraktiker ofta som en del av samfundet och på sätt och vis socialiseras in i dem. T.ex. olika diskurser, genrer, stilar och narrativer är diskurspraktiker och fungerar mellan den språkliga mikronivån och den sociokulturella makronivån.

Också Foucault (2005:155) uppfattar diskurser som praktiker. Han definierar dessa praktiker som en mängd regler som bestämmer vad man kan säga och hur, med hänsyn till tiden samt de samhällliga, ekonomiska, geografiska och språkliga omständigheterna. Det är dock inte fråga om några absoluta tvång, utan snarare praxis som medlemmarna av samfundet känner till och brukar följa. Att bryta mot rådande diskurspraktiker kan ändå ha konsekvenser i vissa situationer. Om man skriver t.ex. en akademisk essä men följer inte de konventioner som reglerar stil, ordval och form, blir essän möjligen inte godkänd. Det är således fråga om att kommunicera på ett förväntat sätt, eller på ett sätt som passar situationen (jfr begreppet *fält* inom Bourdieus fältteori; Bourdieu 1985:105).

Winther Jørgensen och Phillips (1999:28) presenterar tre olika teorier gällande diskursanalys – Laclaus och Mouffes diskursteori, diskurspsykologin samt Faircloughs

kritiska diskursanalys – och konstaterar att alla tre ser diskurspraktik som en *social praktik* som bildar den sociala världen. Med begreppet social praktik kan människors handlingar betraktas ur två olika synpunkter: å ena sidan är de konkreta, individuella och kontextbundna, medan de å andra sidan också är institutionaliserade och socialt förankrade, d.v.s. i viss mån regelbundna. Vissa teorier som Faircloughs kritiska diskursanalys särskiljer ändå mellan diskurspraktik och andra sociala praktiker: diskurspraktik anknyter till text, tal och andra semiotiska system, medan några andra sociala fenomen fungerar på ett annat sätt och ska undersökas med andra metoder. Diskurspraktiker reproducerar och förändrar emellertid andra sociala praktiker och tvärtom, och tillsammans konstituerar de vår omvärld. Diskurs är alltså både konstituerande och konstituerad, och detta syns också i analysen i denna undersökning: i bakgrunden av diskurserna lyser andra sociala praktiker typiska för det journalistiska fältet som påverkar utformningen av diskursen, och å andra sidan kan de diskurser (eller sätt att tala) som lyfts fram i de analyserade artiklarna förändra deras läsares uppfattningar och verksamhet.

2.1.3 Representation

En *representation* är en beskrivning av verkligheten, som bygger på de språkliga och ideologiska val som talaren eller skribenten gör. Enligt Pietikäinen och Mäntynen (2009:56–57) skapar man med t.ex. olika diskurser olika representationer och ger uttryck åt olika *ideologier*, d.v.s. syner och föreställningar om världen. Sålunda finns det alltid flera möjliga sätt att beskriva den omgivande världen, och dessa sätt har olika konsekvenser. Enligt Pietikäinen och Mäntynen (ibid.) är representationer kontextbundna och får sina betydelser i förhållande till tidigare representationer.

Enligt Fairclough (1995:143) förverkligas en representation i en text antingen i satser eller i deras sammanställningar och indelningar. Författaren gör många slags språkliga val, gällande t.ex. ordförråd. Det finns olika på förhand givna kategorier som författaren måste välja mellan: använder han eller hon t.ex. ordet ”åldringar”, ”äldre” eller ”seniorer”? I vissa fall är det möjligt att använda metaforer. Man måste också bestämma om det talas om en händelse eller en gärning och om det används aktiv eller passiv. Fairclough (ibid.:157) påpekar att det är essentiellt hur olika teman har placerats i

förhållande till varandra och vad som lyfts främst och vad som lämnas sekundärt. På meningens nivå väljer skribenten vad som sägs i huvudsatsen och vad i bisatsen. Vanligen är det huvudsatsen som innehåller den viktigaste informationen.

2.1.4 Identitet

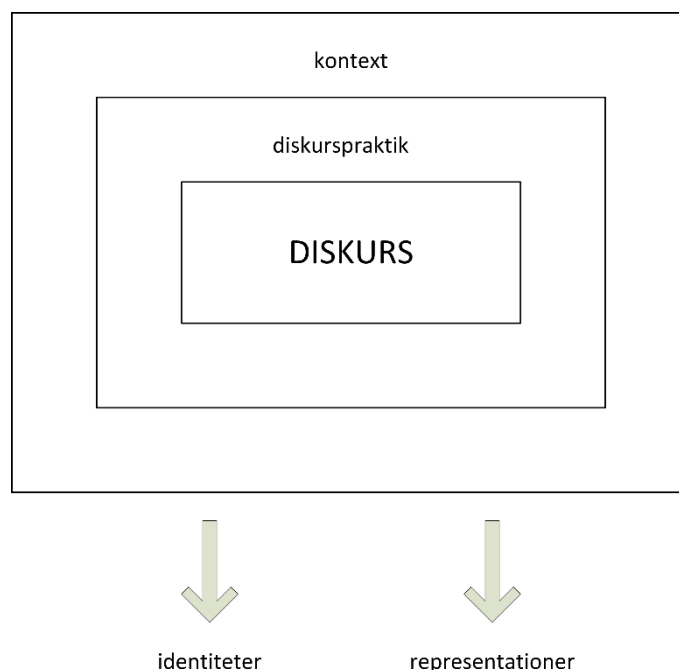
Utöver representationer bildar diskurser också *identiteter*. Pietikäinen och Mäntynen (2009:63) definierar begreppet 'identitet' som uppfattningar om oss själva, om andra och om relationer mellan människor. Identiteter bildas när språket och andra semiotiska resurser används. Identiteter är inte oföränderliga utan ska hellre ses som processer: det finns samtidigt flera möjliga identiteter i människan och de kommer fram i olika kontexter. Jokinen m.fl. (2010:38–39) ser identitet som överbegrepp som kan definieras att syfta på de rättigheter, plikter och egenskaper som en aktör ser som sina eller som hör till andra aktörer, eller som de andra aktörerna anser tillhöra dem.

Pietikäinen och Mäntynen (2009:64–65) refererar till kulturteoretiker Stuart Halls syn på identitetens mångfaldiga och sinsemellan motstridiga skikt. Hall (1999:21–23) särskiljer tre olika uppfattningar av identitet: upplysningens subjekt, sociologisk subjekt och postmodern subjekt. Upplysningen uppfattade identitet som något oföränderligt som människan får när han eller hon föds, medan sociologisk subjektsuppfattning innebär att identitet bildas i förhållande till "betydelsefulla andra" som förmedlar värden, betydelser och symboler, d.v.s. kulturen. Sålunda bildas identiteten i interaktion mellan jaget och det omgivande samhället, och det utformas i ständig dialog med kulturella världar och med de identiteter som dessa världar erbjuder.

Enligt Hall (1999:21–23) är identiteten dock inte så sammanhängande som angett ovan utan den är splittrad, och subjekten består i själva verket av många identiteter som ibland kan vara motstridiga eller till och med oförenliga. Enligt en postmodernistisk syn utformas identiteten ständigt i förhållande till de sätt som vi representeras och tilltalas i omgivande kulturella system. Följaktligen är identitet historiskt bestämd, inte biologiskt. Subjekten tar till sig olika identiteter i olika situationer, och dessa identiteter bildar ingen enhetlig helhet.

I denna avhandling använder jag begreppet identitet för att syfta på våra uppfattningar om oss själva, om andra samt om relationer mellan människor. Jag ser ändå identiteten också som process: jag tror att våra uppfattningar kan förändras under livet. Jag tror också att människans olika identiteter kommer fram i olika situationer. När läsaren betraktar de diskurser som författare bildar när de skriver om ordet *hen* och om de reaktioner som det väckt, kan läsaren kanske bilda sig en uppfattning om den/de identitet(er) som är med i att konstruera författarens uppfattning om verkligheten. Detta kan hjälpa till att förstå hur diskursen har utformats och varför författaren diskuterar ämnet så som han eller hon gör.

I figur 2 syns hur de olika aspekterna av diskurs sammanhänger med varandra. Kontext är den bredaste faktorn som definierar en diskurs och bestämmer hurdan den kan bli. Mellan olika diskurspraktiker väljer talaren (eller skribenten) sedan den som passar bäst i situationen. Som resultat producerar diskursen olika identiteter samt representationer om diskussionsämnet.

Figur 2. Olika aspekter i begreppet diskurs.

2.2 Utgångspunkter för diskursanalys

Winther Jørgensen och Phillips (1999:13–14) säger, när de betraktar Laclaus och Mouffes diskusteori, diskurspsykologin samt Faircloughs kritiska diskursanalys, att var och en av de tre teorierna har sin grundval i socialkonstruktivismen. Socialkonstruktivismen är en sammanfattande benämning för ett antal nyare teorier om kultur och samhälle. På basis av Vivien Burrs karakteristik ger Winther Jørgensen och Phillips fyra generella premisser som ligger i bakgrunden för de flesta diskursanalytiska teorier:

1. En kritisk inställning till självklar kunskap
2. Historisk och kulturell specificitet
3. Samband mellan kunskap och sociala processer
4. Samband mellan kunskap och social verksamhet

Med det första antagandet menar Winther Jørgensen och Phillips att vår kunskap om världen inte kan tas för objektiv sanning. Vår kunskap och våra världsbilder är inte spegelbilder av verkligheten utan en produkt av våra sätt att kategorisera världen. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (1999:17) skapar vi representationer av verkligheten med hjälp av språket, och dessa representationer är med i att skapa verkligheten. Detta betyder inte att verkligheten inte finns, för betydelser och representationer är ju verkliga. Den fysiska världen finns också, men den får mening bara genom diskurs. Begreppet representation betraktar jag närmare i avsnitt 2.1.3. Begreppet historisk och kulturell specificitet förklarar Winther Jørgensen och Phillips (1999:14) genom att konstatera att vi i grunden är historiska och kulturella varelser, och att vår syn på och kunskap om världen alltid är kulturellt och historiskt inbäddade. Härigenom är de sätt som vi förstår och representerar världen på historiskt och kulturellt specifika och *kontingenta*: våra världsbilder och identiteter kunde ha varit annorlunda och de kan förändras med tiden. Diskursiv verksamhet är en form av social verksamhet som är med och konstruerar den sociala världen, som innefattar kunskap, identiteter (se avsnitt 2.1.4) och sociala förhållanden. Den är också med i att upprätthålla ett visst socialt mönster. Enligt Winther Jørgensen och Phillips (ibid.) kallas denna syn för *anti-essentialistisk*: Eftersom den sociala världen konstrueras socialt och diskursivt, är dess karaktär inte determinerad av

yttre faktorer eller given på förhand, och människor har inte interna ”essenser”, d.v.s. en serie äkta och stabila eller autentiska egenskaper.

Sambandet mellan kunskap och sociala processer anknyter enligt Winther Jørgensen och Phillips (1999:14) till att våra sätt att förstå världen skapas och upprätthålls i sociala processer. Kunskapen skapas i social interaktion, där det både byggs gemensamma sanningar och kämpas om vad som är sant och falskt (jfr Bourdieus och Wacquants syn på kampen om styrkeförhållanden inom fälten; Bourdieu och Wacquant 1995:131). Det sista antagandet, sambandet mellan kunskap och social verksamhet, innebär att i en viss världsbild blir vissa typer av handlingar naturliga och andra otänkbara. Således leder olika sociala världsbilder till olika sociala handlingar, och den sociala konstruktionen av kunskap och sanning får sålunda konkreta sociala konsekvenser.

Senare kommer Winther Jørgensen och Phillips (1999:17) till en poststrukturalistisk språkfilosofi⁹, och tillägger fyra huvudpunkter, som de säger att alla de tre betraktade teorierna är eniga om (ibid.:21):

1. Språket är inte en avspeglning av en redan existerande verklighet.
2. Språket är strukturerat i mönster eller diskurser – det är alltså inte fråga om ett generellt betydelsesystem så som i den saussureska traditionen, utan om ett antal system där betydelser förändras från diskurs till diskurs.
3. Dessa diskursiva mönster upprätthålls och förändras i diskurspraktiker.
4. Upprätthållandet och förändringen av mönstren ska därför sökas i konkreta kontexter där språket sätts i spel.

Enligt Jokinen m.fl. (2000:17–18) är diskursanalys inte en utpräglad forskningsmetod, utan snarare en vid teoretisk referensram som möjliggör olika synpunkter och metodologiska val. De anser att den teoretiska ramen bildas av följande teoretiska antaganden:

1. Språkbruket konstruerar den sociala verkligheten.

⁹ Enligt Winther Jørgensen och Phillips (1999:17) bygger diskursanalytiska teorier på strukturalistisk och poststrukturalistisk språkfilosofi, som hävdar att vår tillgång till verkligheten alltid går genom språket. Detta betraktade jag redan tidigare i detta avsnitt.

2. Det finns flera parallella och konkurrerande betydelsystem.
3. Betydelsefull verksamhet är kontextbunden.
4. Aktörer fastnar i betydelsystem.
5. Språkbruket kan ha konsekvenser.

Att språkbruket konstruerar den sociala verkligheten betyder att när vi använder språket, konstruerar vi de objekt vi talar om, d.v.s. ger dem betydelser. Språket reflekterar således inte entydigt verkligheten, utan kan ge den olika innebörder beroende på situationen – därför finns det flera betydelsystem som kan konkurrera med varandra. Dessa betydelsystem kan kallas diskurser (Jokinen m.fl. 2000:26). Diskurser finns inte som synliga i materialet som analyseras utan forskaren lyfter fram dem genom att analysera sitt material.

Diskurser produceras i olika kontexter. Enligt Jokinen m.fl. (2000:30) beaktar forskaren kontexten genom att analysera verksamhet i förhållande till viss tid och plats och relaterar tolkningen till dem. Att aktörer fastnar i betydelsystem innebär i praktiken att forskaren undersöker individernas språkbruk i olika situationer och de bredare betydelsystem som de producerar i sin verksamhet (ibid.:37). Människor kan utnyttja olika diskurser, och identiteter uppfattas då som resurser som de också kan förändra (ibid.:40). Jokinen m.fl. (ibid.:41–42) påstår att med utsagor inte endast beskrivs något utan också görs någonting. Därför konstruerar de verkligheten. Denna funktionalitet betyder dock inte alltid den påverkan som aktören själv har menat. Forskaren fäster uppmärksamhet på olika potentiella funktioner eller sådana funktioner som aktualiseras i interaktion. Språkbruket kan ha även vidare *ideologiska konsekvenser* som anknyter till diskursernas makt. Därför är det viktigt att forskaren reflekterar också sitt eget förhållande till makt: hurdana saker möjliggör forskaren med sina analytiska tolkningar?

Även Pietikäinen och Mäntynen (2009:22) fastslår vissa utgångspunkter för diskursanalys. De presenterar dem som åtta teser:

1. Språket är samtidigt ett lingvistiskt, diskursivt och socialt system.
2. Med hjälp av språket skapar man social verklighet, men också den sociala verkligheten skapar språkbruket och påverkar hur språket används.

3. Språkbruket är funktionell och social verksamhet, och därför har det yttre ramar och konsekvenser.
4. Språkbruket är alltid situationellt.
5. Språket är en resurs som kan användas på olika sätt.
6. Betydelser konstrueras diskursivt och situationsbundet.
7. Språkbrukets mikronivå och situationens samt samhällets makronivåer förenas i diskursanalys.
8. Diskursanalys är tvärvetenskapligt.

Det finns mycket gemensamt i Winther Jørgensens och Phillips, Jokinens med fleras samt Pietikäinens och Mäntynens antaganden. Det centrala är relationen mellan språket och verkligheten samt mellan diskurser och det sociala. Dessa premisser fungerar som basis för min analys och utgör en viktig del av den teoretiska referensramen.

2.3 Masskommunikationens särdrag

För all språklig framställning är det typiskt att talaren eller författaren måste bestämma vilken information han eller hon tar med och vad lämnar bort. På samma sätt väljer man – fastän ofta omedvetet – vad man sätter i förgrunden och vad i bakgrunden. (Fairclough 1995:13.) För dessa val finns det alltid något slags orsak, men mottagaren är ofta inte medveten om det. Bl.a. därför utövar representanter av media makt när de avfattar t.ex. nyheter och andra artiklar. Enligt Fairclough (ibid.:28) ska medias språk analyseras som diskurs: diskursanalys kan uppfattas som ett försök att peka på samband mellan texter, diskurspraktiker och sociokulturella praktiker.

Enligt Fairclough (1995:53–57) är typiska drag för masskommunikationen för det första tid-plats-parametrar: texterna konsumeras ofta på olika ställen och flera gånger på olika tidpunkter. För det andra är det fråga om en kedja av kommunikativa händelser, när texten (eller t.ex. ett program) produceras, mottas – d.v.s. läses, lyssnas eller tittas på – och till sist möjligen diskuteras eller t.ex. recenseras. Dessa händelser förenar det privata och det offentliga: texten produceras i området av det offentliga men konsumeras i området av det privata. Media strävar efter att sammansmälta dessa två områden.

För det tredje är det typiskt för masskommunikationen att allmänheten är i mottagarens roll och media för en sorts monolog. De som redan har andra former av ekonomisk, politisk och kulturell makt har den lättaste tillgången till media (jfr Bensons och Neveus syn på det journalistiska fältet inom maktens fält; Benson och Neveu 2005:5). Enligt min åsikt kommer dock folkets röst bättre fram i dagens samhälle eftersom de flesta har tillgång till internet. På nyhetswebbsidorna finns det nästan utan undantag möjlighet att kommentera och diskutera nyheten. Det minskar dock inte mediernas ansvar för vad de publicerar eftersom de flesta troligen litar på åtminstone de största medierna och inte nödvändigtvis ifrågasätter informationens tillförlitlighet. Ett bra exempel på medias makt är Vietnamkriget, vars rapportering i television fick människorna sätta sig emot kriget (Enzensberger 1970:269). Enligt Fairclough (1995:136) är premissen att mediatexter inte enbart reflekterar verkligheten utan snarare skapar sina egna varianter, som varierar enligt producenternas samhällsställning, fördelar och mål. Varianterna bildas av de val som görs när texten produceras: vad tas med och vad lämnas bort.

I olika texter finns det ofta också ideologiska representationer, fastän de inte alltid är tydliga vid första påseende (Fairclough 1995:64). De döljer sig i allmänt kända språkbrukssätt, förhandsantaganden och självfallenheter vilka t.ex. intervjuer ofta stödjer sig på. Ideologiska representationer är dock inte samma sak som övertalande aspekter, fast båda är politiska aspekter. När det gäller ideologier tillgriper man inte någon särskild retorik, utan de är självfallenheter som förenar journalister och publiken. Enligt Fairclough (ibid.:69) är det typiskt för nyhetsproduktion att journalister litar mycket starkt på vissa myndigheter, såsom representanter för regeringen, polisen, olika fackförbund samt vetenskapare. Vanliga människor är exempel på hur nyheten reageras på, men de fungerar inte som källor för nyheten. Resultatet blir en världsbild som överensstämmer det dominerande systemet.

Fairclough (1995:73) konstaterar att medias texter är en känslig mätare för sociokulturella ändringar och borde därför ses som värdefullt material när dessa fenomen forskas i. Också jag tror att genom att undersöka bl.a. tidningsartiklar får man värdefull information om människors reaktioner på det språkliga fenomen som pågår. Eftersom mitt material består mestadels av insändare, kommer också "vanliga människors" opinioner fram (i motsats

till det som Fairclough säger om nyheter). Bland materialet finns dock också experters åsikter, eftersom det innehåller flera olika texttyper (se avsnitt 4.1).

2.4 Kritik mot diskursanalys

Winther Jørgensen och Phillips (1999:101–102) framställer kritik huvudsakligen mot Faircloughs teori; de konstaterar att det finns vissa oklarheter vad beträffar konsekvenserna av skillnaden mellan det diskursiva och det icke-diskursiva. Enligt dem förtydligar Fairclough inte gränserna mellan diskursanalys och analys av social praxis: i vilken mån ska man använda social analys och vilka former av sociologisk teori eller kulturteori ska eller kan utnyttjas? Fairclough definierar inte heller särskilt exakt förhållandet mellan sin teori och andra samtida teoretiska tendenser, t.ex. poststrukturalism och postmodernism. Det finns också ett praktiskt problem i dialektiken mellan det diskursiva och det icke-diskursiva: hur kan det visas att något står i ett dialektiskt förhållande till något annat, eller var och hur det icke-diskursiva påverkar och förändrar det diskursiva, eller tvärtom? Problemet i konkreta undersökningar är ofta att de bredare sociala praktikerna ses som bakgrund där de diskursiva praktikerna utvidgar sig. Det som Winther Jørgensen och Phillips betraktar som problematiskt är att placera undersökningsobjekt i en viss social verklighet utan att problematisera placeringen, och sedan anta att olika diskurspraktiker mer eller mindre avspeglar denna verklighet. Fairclough understryker nog att diskurser bildar den sociala verkligheten, men enligt Winther Jørgensen och Phillips (ibid.) ligger problemet i att han analyserar bara enstaka texter. När reproduktionen och transformationen av diskurser analyseras i ett antal texter, kan det visas att dynamiska diskursiva praktiker också förändrar den sociala världen.

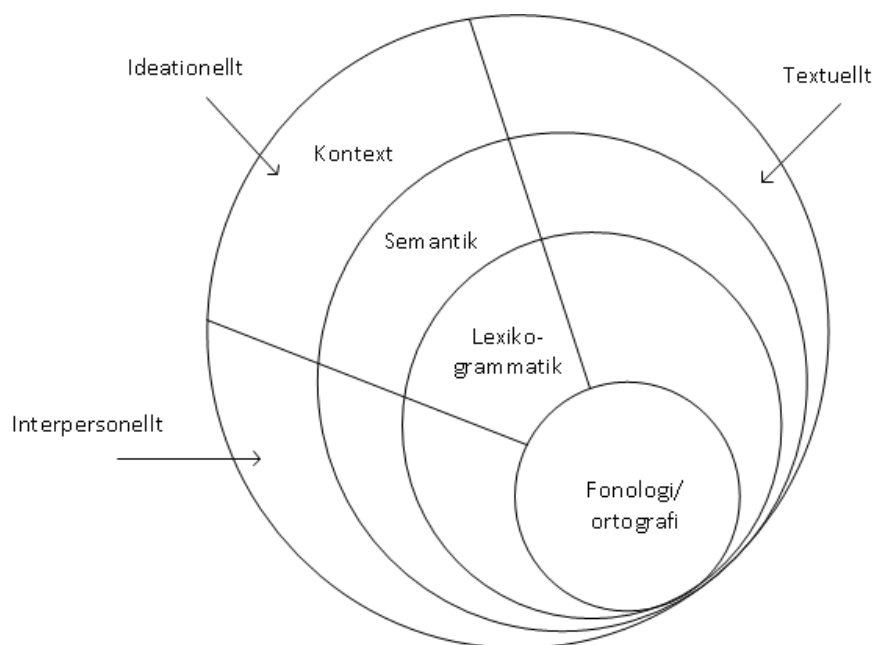
Andra problem i Faircloughs teori är enligt Winther Jørgensen och Phillips (1999:102–103) t.ex. frågan om subjektivitet och i vilken mån människan kan kontrollera sitt språkbruk. Han har inte helt förbigått socialpsykologiska aspekter när han betonar att diskurser för sin del konstruerar sociala identiteter och sociala relationer, men Winther Jørgensen och Phillips (ibid.) anser att det är den svagaste delen i hans teori. De påpekar också avsaknaden av empirisk forskning i konsumtionen av texter såväl i Faircloughs teori som i andra kritisk-diskursanalytiska teorier. Enligt dem innehåller merparten av

kritisk-diskursanalytiska undersökningar inte någon textanalys. Enligt min åsikt kan forskaren sträva efter att undvika dessa stötestenar bäst genom att inte dra förhastade slutsatser och att inte göra obetänksamma generaliseringar. Ett exempel i min studie kunde vara den sociokulturella kontextens påverkan i analysen av materialet. Även om det handlar om tidningar inom det svenska språkområdet och därigenom troligen finlandssvenska författare, strävar jag efter att undvika sådana förhandsantaganden som inte får något stöd av den analyserade texten.

Jokinen m.fl. (2010:27) betraktar själva begreppet *diskurs* kritiskt och konstaterar att begreppets trendighet kan förorsaka negativa associationer. Begreppet har också ofta använts diffust, men de anser att dessa snarare är formella än innehållsliga svagheter. För att undvika sådana otydligheter strävar jag efter att definiera de begrepp som jag använder, inklusive begreppet ”diskurs”, tydligt och när det är relevant också genom att kommentera de olika synerna på ett begrepp och klargöra mitt förhållande till dem i denna undersökning. I nästa kapitel presenterar jag närmare den systemisk-funktionella grammatiken som jag nämnde redan i början av detta kapitel, och som fungerar som en kompletterande teori och metod (se avsnitt 4.3) för den diskursanalys jag gör.

3 SYSTEMISK-FUNKTIONELL GRAMMATIK

Enligt Holmberg m.fl. (2011:7–9) är den systemisk-funktionella grammatiken (SFG) en språkmodell som kan utnyttjas för att analysera olika texter i sin kontext ur språkets synpunkt. Teorin utvecklades först av M.A.K. Halliday. I SFG ses relationen mellan språk och text så att språket är en *potential*, d.v.s. det innehåller alla möjliga sätt att skapa betydelser, och texten är en *instans* där språket konkretiseras. Mellan dem finns en så kallad *subpotential*, register, som begränsar möjliga val. Olika delområden i språket betraktas som *skikt* och *metafunktioner* (se figur 3): Holmberg m.fl. (ibid:10–11) förklarar att de olika skikten beskriver hur språket fungerar, medan de tre metafunktioner anknyter både till kontext och språkliga yttranden. Kortfattat är det *ideationella* på kontextens nivå verksamhet och på enstaka yttrandets nivå vår erfarenhet av världen, det *interpersonella* en relation mellan aktörer, alltså också vår relation till den andra parten i kommunikationen, och det *textuella* ett visst kommunikationssätt samt organisation av den information vi ger. I de följande två avsnitten beskriver jag den ideationella och den interpersonella metafunktionen mer detaljerat. I denna avhandling behandlar jag inte den

Figur 3. Skikten och metafunktionerna. Upprättad på basis av Holmberg m.fl. (2011:10).

textuella metafunktionen närmare eftersom de två andra metafunktioner ses i teorin som primära och eftersom också Holmberg m.fl. (2011) koncentrerar sig främst på de två förstnämnda. Den textuella metafunktionen är därtill inte särskilt relevant i förhållande till mina forskningsfrågor. Funktionell textanalys som metod behandlas i avsnitt 4.3.

3.1 Ideationell grammatik

Enligt Karlsson (2011:21) anknyter den ideationella grammatiken till idéer som våra föreställningar om världen, vilka å sin sida bygger våra erfarenheter. Dessa erfarenheter tolkas i olika enheter formade bl.a. av språket. Vi förstår det som händer som *figurer* som innehåller deltagare, en process och dess omständigheter. Flera figurer kan sammanhänga och bilda betydelsesekvenser som på språkets nivå innebär satskomplex. Följaktligen har den ideationella grammatiken både med satser och med relationer mellan satser att göra.

Karlsson (2011:21–24) säger att ”den ideationella grammatiken består av system som [...] realiserar ideationella betydelser genom att klassificera dem och relatera dem till varandra”. Av dessa system har *transitivitetssystemet* och *ergativitetssystemet* med figurer att göra. Transitivitetssystemet framställer olika processer som överföringar: det handlar om riktningrelationer mellan deltagare. T.ex. i satsen ”Mats utfodrade sin hund” riktas processen, alltså utfodringen, från Mats till hunden, men om satsen omformuleras till ”Hunden åt maten som den fick från Mats”, förändras riktningen. Å ena sidan är processer betydelser, å andra sidan är de lexikogrammatiska funktioner: de bildas i gränssnittet mellan dessa två skikt. Karlsson (ibid.) presenterar fyra olika processtyper: materiell, mental, verbal och relationell. Materiella processer handlar i allmänhet om sådana konkreta gärningar som att gå eller att springa, medan mentala processer är inre upplevelser, t.ex. att tänka eller att känna. Att tala eller att säga är verbala processer och att vara eller att ha relationella. Alla processer hör dock inte entydigt till en viss kategori, utan de kan också vara polysema (ibid.:25). Enligt Karlsson (ibid.:24) måste forskaren välja hur långt han eller hon vill gå i att analysera processtyper: håller man sig till verbfrasens huvudverb eller tar man även med infinita fraser och nominaliseringar. Huvud verbet är den starkaste realiseringen av processbetydelser, medan i de två

sistnämnda är processbetydelserna svagare och uppblandade med andra betydelser, såsom tingbetydelser. Därför har jag valt att ta med endast huvudverb i analysen av processtyper.

Ergativitetssystemet, till skillnad från transitivitetssystemet, handlar om effekter och yttre påverkan (Karlsson 2011:28). Satser kan vara antingen ergativa eller icke-ergativa beroende på om det finns en agent i satsen eller inte. T.ex. satsen ”Musiken spelar” är icke-ergativ, eftersom det inte finns någon aktör, *agent*, som spelar musiken utan den spelar av sig själv. Musiken ses i detta system som *medium*. Däremot är ”Malin spelar musik” ergativ, eftersom det finns två deltagare, Malin och musik, varav en, Malin, är en agent som gör något där musiken är ett föremål. Musiken är fortfarande medium. Den tredje ergativa rollen är *räckvidd* som anger hur långt processen når; i satsen ”Malin hör musik” (som är en mental process till skillnad från de två tidigare processer) är musik räckvidd och Malin medium. Malin ses inte som agent eftersom det inte finns två deltagare varav en skulle påverka den andra.

3.2 Interpersonell grammatik

Holmberg (2011:97) säger att den interpersonella (d.v.s. ”mellanmänniska”) metafunktionen anknyter till hur språket möjliggör interaktion mellan människor. I en interpersonell analys strävar forskaren efter att få svar på den semantiska frågan om *vilken* språkhandling som förverkligas och den lexikogrammatiska frågan om *hur* detta händer. Medan språket i den ideationella grammatiken betraktas på de enstaka satsernas nivå, undersöks texten i den interpersonella grammatiken snarare som ”ett kontinuerligt flöde” och också de föregående och följande språkhandlingarna är betydelsefulla (ibid.:99).

I den interpersonella grammatiken talas om *modus*, *modalitet* och *modal bedömning*. Enligt Holmberg (2011:101) handlar modus om satstyper som skildrar olika språkhandlingar såsom påstående, fråga, uppmaning och erbjudande. Dessa språkhandlingar definieras på basis av om det är fråga om utbytet av varor och tjänster eller information och om talarrollen är givande eller krävande. T.ex. utbytet av information och talarrollen krävande bildar en fråga, medan utbytet av varor och tjänster och talarrollen givande innebär ett erbjudande. Därför talas det om svenskans påståendesats, frågesats och uppmaningssats.

Enligt Holmberg (2011:105–107) består modalitetssystemet för sin del av modalitetstyper och modalitetsgrader. Modalitetstyper är talarens eller skribentens sätt att förändra språkhandlingens betydelse på något av följande sätt: sannolikhet, vanlighet, förpliktelse eller villighet. Dessa har en grad som är antingen låg, medelhög eller hög. Modalitet realiseras i verbens nivå: t.ex. i satsen ”Han *kan* ha gått ut” indikerar modal verbet ”kan” låg sannolikhet om personen i fråga kan vara var som helst, än om inte där (t.ex. i det rum där) talaren är. Modalitet och modal bedömning kan också uttryckas med hjälp av olika satsadverbial, som kan berätta om talarens attityd (t.ex. lyckligtvis, tyvärr), individualitet (t.ex. för min del), intensitet (t.ex. absolut, nästan, förstås, minsann) eller relativ tid (t.ex. nu, fortfarande, redan).

I den interpersonella grammatiken talar man om *grammatiska metaforer* när skribenten använder en annan satstyp än den som normalt hör till språkhandlingen i fråga. Det är möjligt att uttrycka t.ex. en uppmaning med en frågesats (”Kan du stänga dörren?”) eller med en påstående (”Jag tycker att du borde gå och berätta henne sanningen”). Här är det också fråga om *modusmetaforer* (se Holmberg 2011:106), eftersom villighetsmodalitet gör att de ovannämnda fråge- och påståendesatserna uttrycker uppmaning. Enligt Holmberg (2011:108) finns det därtill två *modalitetsmetaforer*, nämligen subjektiv och objektiv. Subjektiv metafor betyder att talaren eller skribenten själv är subjekten i satsen, t.ex. ”Jag tror att...”. Oftast är det fråga om en mental eller verbal process. Objektiv metafor innebär för sin del att ”det” används som subjekt och bedömningen därmed framställs som ett faktum (t.ex. ”Det är vanlig att...”). I så fall är processen typiskt relationell.

Det är typiskt för olika metafunktioner – både den ideationella och den interpersonella – att de fungerar tillsammans och lånar resurser från varandra. Enligt Nord (2011:155) är den ideationella grammatikens transitivitetssystem med i att bilda interpersonella modalitetsmetaforer. Genom att ändra satsens beroenderelation, som hör till det ideationella, kan interpersonella språkhandlingar antingen lyftas fram eller gömmas undan. T.ex. uppmaningssatsen ”Ring honom” kan omformuleras till en påståendesats (med anföring) ”Jag föreslår att du ringer honom” genom att lyfta *jag* till satsens aktör. Satsen signalerar fortfarande uppmaning, men inte lika explicit som i det första exemplet. Ett annat exempel som Nord (ibid.) ger är att göra nominaliserade processer, alltså

ideationella grammatiska metaforer, till subjekt och därigenom ge dem en roll i den interpersonella grammatiken.

Sålunda ska den ideationella och den interpersonella grammatiken och deras språkliga resurser inte ses som två sinsemellan skilda system utan som korsande och tangerande sätt att skapa betydelser. Inte heller när de används som analysmodell betraktas de separat utan används parallellt, som jag gör i min analys (se t.ex. Holmberg och Karlsson 2007:4). I nästa kapitel presenterar jag mitt material samt hur jag har tillämpat diskursanalys och systemisk-funktionell textanalys som metoder.

4 MATERIAL OCH METOD

I detta kapitel presenterar jag mitt primära material och berättar hur jag har samlat in det. Jag presenterar också de metoder som används i undersökningen, diskursanalys och funktionell textanalys. Eftersom båda redan har betraktats ur teoretisk synpunkt i förra kapitlet, är infallsvinkeln nu rent metodmässig.

4.1 Tidningsartiklar

Som primärt material använder jag tidningsartiklar som har publicerats under åren 2012 och 2013 i tre dagstidningar: Hufvudstadsbladet och Vasabladet, som är de två största svenskspråkiga dagstidningar i Finland med upplagor på 40 709 (Hufvudstadsbladet) och 19 325 (HSS Media), samt Västra Nyland, en lite mindre dagstidning med upplaga på 9562 (KSF Media)¹⁰. Hufvudstadsbladet utkommer dagligen, medan Vasabladet utkommer från tisdag till söndag och Västra Nyland från tisdag till lördag. Enligt HSS Media når Vasabladet läsare från Vörå i norr till Kristinestad i söder i olika kanaler. Västra Nylands spridningsområde omfattar utöver Raseborg också Hangö, Ingå, Sjundeå, Kyrkslätt och Lojo. Hufvudstadsbladet och Vasabladet har jag valt på grund av deras centrala position inom den finlandssvenska tidningsbranschen. Jag tog med Västra Nyland för att utvidga materialet och för att få åsikter också från en lokalt förankrad tidning för att granska om det finns skillnader mellan de sätt på vilka tidningar av olika storlekar diskuterar *hen*.¹¹

¹⁰ Uppgifterna om upplagor är från året 2013.

¹¹ Det visade sig att tidningarna hade tämligen liknande fördelning mellan olika slags diskurser. Eftersom antalet artiklar i Vasabladet och Västra Nyland är betydligt mindre än i Hufvudstadsbladet, finns det många artiklar i dessa förstnämnda tidningar som innehåller flera än en synpunkt på fenomenet i fråga och på det sättet också flera diskurser. I Hufvudstadsbladet fanns det flera artiklar som koncentrerade sig på bara ett sätt att diskutera *hen*. För vidare diskussion om uppdelningen av diskurser i tidningarna, se sammanfattningen i avsnitt 6.1.

Tabell 1. Antal tidningsartiklar i de betraktade tidningarna åren 2012–2013 där ”hen” diskuterats och som används som material i denna undersökning

Publicerad	Hufvudstadsbladet	Vasabladet	Västra Nyland
2012	19	5	3
2013	4		

Som forskningsmaterial har jag valt de artiklar i Hufvudstadsbladet och Västra Nyland som är tillgängliga i KSF Medias textarkiv (<http://arkivet.ksfmedia.fi>) samt artiklarna i Vasabladets arkiv (<http://arkiv.vasabladet.fi>). En förutsättning har varit att artikeln behandlar ordet *hen* som huvudtema och diskussionen fokuserar uttryckligen det temat. Därtill ska artikeln vara sakttext, så även om det har publicerats några skönlitterära texter, t.ex. dikter, om temat i tidningarna, är de inte med i undersökningen. Avgränsningen är motiverad eftersom helt olika metoder gäller för analys av skönlitterära texter och sakttexter, och även Bourdieu särskiljer mellan det litterära fältet och journalistikens fält. Kategorin sakttexter omfattar i denna undersökning nyheter, kolumner, kåserier, debattartiklar och insändare. Exakt antal artiklar i mitt material samt deras publiceringstidpunkter presenteras i tabell 1 ovan. Hufvudstadsbladets position som den ledande finlandssvenska dagstidningen syns i antalet artiklar publicerade i 2012 när diskussionen kring *hen* var som hetast. Vasabladet och i Västra Nyland betraktade det som tillräckligt med några artiklar om ämnet. Diskussionen fortsatte i Hufvudstadsbladet 2013 med några artiklar, medan saken inte diskuterades i Vasabladet och Västra Nyland det året längre. Jag vill också påpeka att totalantalet granskade artiklar och antalet artiklar listade i källförteckningen inte exakt motsvarar varandra eftersom jag inte har hänvisat till varje analyserad artikel i analyskapitlet.

Eftersom artiklarna i KSF Medias textarkiv inte innehåller de bilder som möjligen har funnits i samband med brödtexten, tar jag inte heller hänsyn till de bilder som eventuellt finns i Vasabladets artiklar. Sålunda är undersökningen inte multimodal, utan den iakttar bara text i form av skrivtecken.

4.2 Diskursanalys som metod

Enligt Saarinen-Kauppinen och Puusniekka (2006) är diskursanalys inte en enhetlig eller etablerad forskningsmetod, utan snarare ett betraktelsesätt där det finns ett antal traditioner och tyngdpunkter. I denna undersökning utnyttjar jag Parkers (1992:6–17) modell för att identifiera diskurser. Han definierar begreppet 'diskurs' som "ett system av utsagor som konstruerar ett objekt". Han påstår att en diskurs kan identifieras med följande kriterier:

1. En diskurs realiseras i en text.
2. En diskurs anknyter till objekt.
3. En diskurs innehåller subjekt.
4. En diskurs är ett sammanhängande betydelsesystem.
5. En diskurs hänvisar till andra diskurser.
6. En diskurs reflekterar över sitt eget sätt att tala.
7. En diskurs är historisk.

Den första punkten innebär att forskaren är intresserad av själva texten, inte av dess producenter som individer. Den andra förutsättningen betyder att när en sak nämns, får denna sin existens – ibland skulle objektet inte alls finnas utanför diskursen. Den tredje meningen innebär att en diskurs möjliggör vissa typer av subjekspositioner och tilltalar oss på ett visst sätt. Vilken roll måste vi tillägna oss för att höra diskursens budskap? Parker (1992:10) frågar också vilka rätter vi har att använda ett visst sätt att tala. Enligt Parker är medicinsk diskurs ett exempel på detta: På en läkarmottagning tillägnar vi oss rollen av "icke-läkare", och som patient använder vi allmänspråk. Att "översätta" detta vardagsspråk till medicinsk terminologi är läkarens uppgift.

Att en diskurs är ett sammanhängande betydelsesystem innebär att de metaforer, analogier och bilder som diskursen bildar om verkligheten kan kartläggas som helhet. Den femte punkten beskriver hur diskurser alltid kan kommentera varandra och låna olika element från varandra. Att bedöma en diskurs kritiskt förutsätter användningen av andra diskurser. Därför använder också forskaren diskurser när han eller hon reflekterar över sitt forskningsproblem. Att en diskurs reflekterar över sitt sätt att tala kompletterar det sistnämnda särdraget. Talaren eller skribenten kan t.ex. använda sådana uttryck som "Jag

kommer inte på något bättre ord...” eller ”Förstå mig inte fel nu...”. Enligt Parker (1992:14) ska forskaren fundera på hur motstridigheterna i en diskurs hänvisas till och hur en annan person eller text skulle göra det. Den sjunde och sista punkten betyder att diskursanalys ska lokaliseras i den tidpunkt där dess objekt finns. Om forskaren betraktar diskurser som fristående från tid och plats, kan han eller hon lätt skapa ett för statistiskt intryck om konstruktionen av den sociala verkligheten.

I analysen lyfter jag fram sådana sätt att tala som jag anser att fyller kategorierna ovan. En diskurs reflekterar en viss uppfattning om verkligheten. I detta fall presenterar diskursen ordet *hen* i ett visst ljus och ger ämnet vissa betydelser. I debatten syns olika sätt att motivera sin ståndpunkt, och dessa motiveringar återspeglar olika identiteter och uppfattningar om själv och andra och om omvärlden.

4.3 Funktionell textanalys som metod

I denna undersökning använder jag funktionell textanalys till att identifiera olika diskurser och iaktta hur de har konstruerats. För den ideationella grammatikens del kan ergativitetsanalys svara på frågan om vem som påverkar vem eller vad, medan transitivitetsanalys ger svar på frågan om vem som är aktiv deltagare i processen och hurdana processer förekommer (se avsnitt 3.1). Det kan vara meningsfullt att peka på om en text domineras av t.ex. materiella eller relationella processer (Karlsson 2011:24). I samband med den ideationella grammatiken brukar texten betraktas på satskomplexens nivå (ibid.:32), och det är naturligtvis utgångspunkten för också min undersökning när jag analyserar det ideationella i texterna. I den interpersonella grammatiken ses texten snarare som ett kontinuum (se avsnitt 3.2 och Holmberg 2011:99), men ofta är det fråga om en kvantitativ analys av språkhandlingar. Jag strävar dock inte efter att iaktta bara frekvenser utan alltid titta på ”hela bilden”, d.v.s. att koncentrera mig först och främst på helheten, inte på enstaka detaljer.

Systemisk-funktionell textanalys är alltså ett system av flera möjligheter att analysera en text ur en viss synpunkt. I denna undersökning tillämpar jag flera infallsvinklar och betraktar texterna ur olika synpunkter efter behov och enligt det som är relevant i situationen. I olika texter kan olika språkliga drag vara i central position och därför blir

det relevant att analysera olika texter med hjälp av olika verktyg som den funktionella textanalysen erbjuder. Frågorna om ergativitet och transitivitet är relevanta för det flesta texterna, medan t.ex. språkhandlingar inte nödvändigtvis har en lika central roll i några (t.ex. mycket korta) artiklar. Därför varierar det lite ur vilka den systemisk-funktionella grammatikens synvinklar var och en text analyseras i nästa kapitel.

5 ANALYS

I detta kapitel analyserar och identifierar jag olika diskurser som har kommit fram i materialet. Alla sätt att argumentera inom olika diskurser i en viss artikel är inte nödvändigtvis författarnas egna sätt att tala utan i artiklarna ingår även andras representationer av fenomenet som författarna presenterar i sin text eller som de diskuterar. En artikel kan innehålla flera diskurser och vissa sätt att diskutera *hen* kunde kanske passa in i flera diskurskategorier, d.v.s. diskursernas gränser är inte alltid kristallklara utan kan delvis överlappa varandra. Samtidigt analyserar jag hurdana språkliga resurser (ur den systemisk-funktionella grammatikens perspektiv) skribenterna har använt för att framställa sina åsikter och övertyga läsaren.

Tabell 2. Uppdelningen av olika diskurser i tidningsartiklarna

Diskurs	HBL	VBL	VNL
Språket som system och kommunikationsmedel	18 (78 %)	3 (60 %)	3 (100 %)
Identitetsdiskurs	10 (43 %)	4 (80 %)	1 (33 %)
Politisk diskurs	6 (26 %)	-	1 (33 %)
Konstdiskurs	1 (4 %)	-	1 (33 %)
<i>Totalantalet analyserade artiklar</i>	23	5	3

Tabell 2 åskådliggör uppdelningen av olika övergripande diskurser i de analyserade tidningsartiklarna: Den vanligaste diskursen är *språket som system och kommunikationsmedel* som behandlas i avsnitt 5.1 och den följs av *identitetsdiskurs* som betraktas i avsnitt 5.2. *Politisk diskurs* undersöks närmare i avsnitt 5.3 och den sista

diskursen, *konstdiskurs*, behandlas i avsnitt 5.4. Inom de övergripande diskurserna *språket som system och kommunikationsmedel* och *identitetsdiskursen* finns det därtill underkategorier, d.v.s. deldiskurser, som jag har markerat i texten med fet stil. Jag återkommer till denna tabell i sammanfattningen (avsnitt 6.1).

Jag diskuterar även diskursernas förhållande till tidigare forskning. Även om det veterligen inte har gjorts några precis jämförbara studier, kan vissa slags jämförelser göras mellan min undersökning och t.ex. de i avsnitt 1.3 presenterade undersökningarna. Almström (2013), som forskar i genusintresserade bibliotekariers syn på *hen*, kategoriserar också sina resultat i olika diskurser. Trots att urvalet är annorlunda finns det vissa likheter med mina resultat. Det finns likheter också mellan min analys och Hagren Idevalls (2011) undersökning (*Konstruktioner av queer – Interdiskursivitet och pendlande positioneringar i samtal om kön, sexualitet och relationer*) där hon i ett avsnitt (ibid.:54–57) presenterar tre olika syn på det könsneutrala pronomenet hos hennes fokusgrupper. Jag återkommer till dessa likheter senare i analysen.

För flytets skull använder jag följande förkortningar i texten: HBL för Hufvudstadsbladet, VBL för Vasabladet och VNL för Västra Nyland. Ordet *hen* används bara som objekt för diskussion, inte som personligt pronomen för att syfta på författare eller andra personer. Eftersom artiklarna har hämtats från tidningarnas arkiv, har det inte alltid funnits kompletta uppgifter om skribenter, och därför hänvisar jag till några artiklar utan skribentens namn.

5.1 Språket som system och kommunikationsmedel

Den första och vanligaste övergripande diskursen handlar om *hen* i förhållande till språket som system och kommunikationsmedel. Diskursen reflekterar över *hens* språkliga karaktär samt möjligheter och restriktioner i språkbruket. Härnäst presenterar jag olika underkategorier av diskursen.

Många skribenter syftar på det könsneutrala pronomenets **praktiskhet**. I bakgrunden ligger flera användningsändamål för ordet *hen* som gör språket mer flytande eller förenklar komplicerade formuleringar. T.ex. Jeanette Öhman (HBL 30.5.2012a) skriver

att hon gärna av lättja och stilistiska skäl använder *hen* som alternativ till *hon* och *han* när hon inte vet könet på en person. Hon konstaterar att hon inte har vant sig vid att kalla människor för *den*, och att *hon/han* känns klumpigt i text. I en annan artikel berättar Öhman (HBL 30.5.2012b) att Malin Gustavsson, konsult i jämställdhet och mångfald, tycker att *hen* även kan göra byråkratiska texter enklare. Av samma åsikt är Lena Lind-Palicki från Institutet för språk och folkminnen, som Mats Lindqvist refererar i sin artikel (HBL 19.9.2012). Enligt Lindqvist tycker Palicki att orden *den* eller *vederbörande* är inga höjdare.

Theresa Norrmén (HBL 9.10.2012) ger fyra exempel på hur man kan uttrycka sig könsneutralt, men motiverar sedan varför de inte är fungerande sätt. Enligt henne är *hon* eller *han* långt och otympligt och det kan läsas en värdeladdning i ordföljden: *[S]kriver man "han eller hon", framstår honkönet som ett senare tillagt bihang [...] och skriver man tvärtom stämplas man som rabiät feminist*. Norrmén konstaterar också att pluralis inte alltid fungerar som könsneutralt uttryck och att passiv inte heller är ett önskvärt alternativ eftersom det kan göra satser mindre begripliga. Hon tillägger att *Språkriktighetsbokens* rekommendation att *förtingliga människor och använda "den" om en person* inte heller låter bra. Därför tycker hon att det könsneutrala pronomenet *hen* fungerar bra.

Många andra är av samma åsikt (se t.ex. Finnäs 2012; Karlsson 2012; Sjöblom 2012) och anser att *hen* är ett mycket bra komplement till de existerande *han* och *hon*. T.ex. Lina Antman (VBL 16.10.2012) påstår att *människan styrs i grunden av en inneboende lättja, och varför ta en omväg när det finns en genväg?* Härutöver har några skribenter påpekat att *hen* kan användas också när en person måste anonymiseras. Enligt Norrmén (HBL 9.10.2012) går det att använda *hen* t.ex. när en forskare intervjuar en person om ett känsligt ämne och det är viktigt att skydda personens integritet. Ett exempel av samma typ ger också Mats Lindqvist (HBL 19.9.2012) som refererar Lena Lind-Palicki som berättar att studenter på Stockholms universitet ofta använder *hen* i sina uppsatser när de vill anonymisera den de intervjuat.

Maria Wetterstrand (HBL 7.10.2012) ger ett exempel på en situation där barnet har varit hos tandläkare och föräldern vill fråga om tandläkaren hittade något. Det kan lätt hända att föräldern frågar om *han* hittade något, fast barnet inte har nämnt om det är fråga om

en man eller en kvinna. Gamla könsnormer och olika slags stereotypier påverkar våra ordval och orsakar situationer där t.ex. barnet ifråga måste korrigera att tandläkaren var en kvinna. Wetterstrand (ibid.) tycker att det skulle ha varit praktiskt att kunna använda pronomenet *hen* i stället. På så sätt skulle samtalet ha gått mera flytande.

I samband med praktiskheten lyfter åtminstone en skribent ("Hen berikar vårt språk", HBL 20.10.2012) fram aspekten att *hen* kan berika det svenska språket: *Ju rikare vårt språk är desto mer finns det att välja mellan då vi ska uttrycka oss*. Skribenten påpekar också att *i alla tider har vårt språk utvecklats, fått influenser från andra språk och vi har hittat på nya ord*. Det nya pronomenet görs vardagligt och bara en del av ett större, pågående fenomen. Att språket berikas är egentligen samma sak som att *hen* är praktiskt i det avseendet att det betyder att vi har flera möjligheter att uttrycka oss, vilket är praktiskt. Att ordet är praktiskt och kommer väl till pass innebär att språket blir mångsidigare, d.v.s. "rikare". Infallsvinkeln är dock lite olik än i resten av texterna som diskuterar *hens* praktiskhet. Genom att använda uttryckligen adjektivet *rik(are)* skapar skribenten en föreställning om att språket konkret blir bättre och att på så sätt också språkbrukarna blir "rikare" när de använder språket. Att språket blir rikare framställs i texten med en objektiv påståendesats (se ovan) som ett faktum och läsaren antas dela denna uppfattning.

I materialet kommer det fram att skribenterna betraktar praktiskhet och enkelhet som önskvärda egenskaper i kommunikation, speciellt i skrivna texter. Människans strävan efter lätthet tas för givet och synen motiveras med egna erfarenheter. Sålunda syns både explicit subjektivitet och objektivitet i texterna: delvis framställer skribenterna sina åsikter genom att lyfta fram sig själva som aktörer och upplevare (t.ex. [...] *använder jag gärna ordet som ett komplement till hon och han*. i Öhman 2012a), delvis genom att framföra sina utsagor som fakta i form av relationella processer (t.ex. "*Hen*" är ett komplement som besparar oss den komplicerade formuleringen "*han eller hon*" – ett neutralt pronomen som är smidigt att använda. i Karlsson 2012). På detta sätt strävar de efter att övertyga sina läsare om sina synsätts riktighet. Om texterna betraktas ur transitivitetssystemets synpunkt, kan man notera att riktningen går både mot och från *hen*; d.v.s. *hen* konstrueras både som aktör (eller utpekad) och som mål. När *hen* fungerar som aktör berättar skribenterna hur pronomenet kan t.ex. göra texter enklare eller underlätta

kommunikationen samt att det fungerar bra. När *hen* däremot är mål för en process, handlar det oftast om att använda det för ett visst ändamål (se t.ex. citatet från Öhman 2012a ovan). Relationella processer dominerar denna praktiskhetsdiskurs, eftersom skribenterna ofta uttrycker sina åsikter genom att säga att *hen är något*, t.ex. användbart eller praktiskt, eller att säga att något annat är något, t.ex. *Att passivera satser är sällan önskvärt* (Norrmén 2012). Mentala (t.ex. att tycka något) och materiella (t.ex. fungera, använda¹²) processer förekommer ungefär lika ofta sinsemellan, medan verbala processer (t.ex. tala) är mycket ovanliga i samband med praktiskhetsdiskursen. Vad modaliteten beträffar, används modal bedömning i texterna ofta för att ange relativ tid eller situation: skribenterna ger exempel på olika situationer där *hen* skulle vara praktiskt att använda, och då använder de sådana satsadverbial som *då* (t.ex. *hen [...] underlättar språket då man inte vet eller vill berätta könet på en person* i Öhman 2012b). Modalitet konstrueras också med (i dessa texter ganska vanliga) uttryck som *ofta* (t.ex. *eftersom aktiva satser ofta är mera begripliga än passiva* i Norrmén 2012) och med modala verb som ”*hen kan användas*” (t.ex. *Däremot kan ordet hen med fördel användas då könet är okänt* i ”*Hen väcker känslor*”, *VNL* 5.6.2012). Med dessa uttryck strävar skribenterna efter att visa att *hen* verkligen kan vara användbart och nyttigt samt att det finns ett behov för detta ord.

I tidigare forskning motsvarar Almströms (2013:47–59) könsneutralitetsdiskurs denna underkategori. Också språket-berikas-aspekten nämns i samband med diskursen. Så som skribenterna i mitt material tycker också Almströms informanter att *hen* kan vara ett praktiskt ord och ett alternativ. Det som inte kommer fram lika tydligt i min analys, är informanternas önskan att *hen* ska bli ett vardagligt ord, inte kontroversiellt som det nu är. Också i de artiklar som i mitt material är för användningen av *hen* kan man emellertid läsa mellan raderna att skribenterna skulle vilja se *hen* i vardagligt språkbruk, men denna önskan konstrueras inte lika explicit och tydligt som i Almströms material. Att *hen* kan användas könsneutralt för att förbigå kön kommer fram även i Hagren Idevalls undersökning (2011:54).

¹² Några verb representerar inte entydigt en viss processtyp, utan kunde placeras i flera kategorier. T.ex. verbet ”använda” verkar snarast uttrycka en materiell process, men om det tolkas så att det syftar på att ett ord används i tal, så kommer det nära en verbal process. I detta fall betraktar jag emellertid verbet ”använda” som en materiell process.

En annan deldiskurs som anknyter till *hens* relation till språket som system och kommunikationsmedel är dess **flertydighet**. Några skribenter tycker nämligen att ordet *hen* är oanvändbart därför att det på engelska betyder höna. T.ex. Ove Paul (*HBL* 14.10.2012) skriver att i vår anglifierade värld för ordet tankarna till dess engelska innebörd vilket knappast är meningen. Karl-Henrik Kvikant (*HBL* 27.11.2013) framställer samma sak skämtsamt genom att säga att *det är ganska skönt att jorden är befolkad av både kvinnor och män och inte bara av höns ... förlåt, hens*. Också Jens Finnäs (*VBL* 29.12.2012) återger hur en person på Facebook har kommenterat nyheten om att en svensk domstol för första gången har använt pronomenet *hen* på följande sätt: *Idiotiskt att kalla nån människa för höna!!!!*. I kåseriet ”Hupp” (*HBL* 1.4.2012) leker skribenten med pronomenets mångtydighet och skapar ironiskt egna ord genom att kombinera t.ex. höna och tupp till *hupp*. Alla dessa är exempel på att några betraktar pronomenet *hen* antingen som ett roande eller åtminstone förvirrande ord på grund av dess avvikande innebörd på engelska. Dessa motiveringar får emellertid motargument: i artikeln ”Hen berikar vårt språk” (*HBL* 20.10.2012) säger skribenten att motiveringen känns lite platt och Jeanette Öhman (*HBL* 30.5.2012a) påpekar att det i så fall skulle finnas också andra ord som man borde bannlysa på grund av deras engelska betydelse.

Denna flertydighetsdiskurs används ofta vid sidan av någon eller några andra diskurser och har inte fått så mycket spaltutrymme. Synen framställs oftast som bisak men å andra sidan ifrågasätts det inte utan anges som självfallenhet (t.ex. *I denna anglifierade värld för det ohjälpligt tankarna till ordets engelska innebörd* i Paul 2012). Själva flertydigheten är förstås ett obestridligt faktum, men om det stör språkbrukarna eller inte är en sak som kan diskuteras. Eftersom flertydigheten diskuteras så kort, finns det inte mycket att analysera ur t.ex. transitivitetens eller modalitetens synpunkt.¹³ Bara kåseriet ”Hupp” (*HBL* 1.4.2012) är en så pass lång text att det lönar sig att analysera närmare olika processtyper. Där dominerar relationella processer, vilket är ett tecken för att språket i texten snarare är abstrakt och statiskt än mycket konkret och dynamiskt (se Karlsson 2011:24). I två artiklar (”Hupp” 2012 och Paul 2012) syns modal bedömning i form av

¹³ Som jag konstaterade redan i kapitel 3, analyserar jag processtyper endast i huvudverb.

individualitet i uttrycket *för egen del*, men som sagt tidigare, presenteras *hens* flertydighet också som något självklart.

Mycket nära flertydigheten ligger **komplexiteten** hos ordet *hen*, som några skribenter anser att kan orsaka problem i språkbruket. Det som skiljer dessa deldiskurser är att medan flertydigheten koncentrerar sig först och främst i ordets förhållande till engelskan, ingriper komplexitetsdiskursen uttryckligen i ordets språkliga och grammatiska natur. I kåseriet "Hen är vad?" (HBL 30.3.2012) påpekar skribenten att *hen* gör meningar bara mer svårtolkade och flertydiga. Skriver man t.ex. *Hen mötte Henen (sic!)*, finns det fyra alternativ till vem som mötte vem. Var det kvinna och man, man och kvinna, kvinna och kvinna eller man och man? Magnus Kjaernested (HBL 27.9.2012) konstaterar för sin del att uttalet för *hen* kan bli ett problem. Han säger att eftersom bokstäverna *h* och *d* i orden *han*, *hon* och *den* ofta faller bort i talspråket, kan det bli otydligt om det är fråga om *den* eller *hen* t.ex. i satsen *Vad gör 'en?*. Även Inga-Lill Åhman (HBL 24.10.2012) tycker att *hen* är problematiskt för böjningens skull. Artikeln besvarades dock av Hufvudstadsbladets redaktion som förklarade hur ordet enligt språkvårdare ska böjas (*hen, hen, hens*).

I kåseriet och i Kjaernesteds artikel framställs åsikterna som objektiva fakta som inte ifrågasätts. Skribenten för kåseriet tilltalar också läsaren genom att fråga t.ex. *Känns det jämlikare?* och sedan säga *Men vänta, det här problemet finns redan i ett annat språk*. För kåserier är sådan stil typisk, så dessa språkliga val kan inte nödvändigtvis påstås vara förknippade till just denna specifika diskurs eller representation. Till skillnad från två andra skribenter använder Åhman ett något subjektivt språk. Sådana uttryck som *finner jag ganska märklig* (mental process) och *verkar nog ganska onödiga* (relationell process med viss modalitet) ger läsaren ett intryck att det handlar om skribentens egna åsikter, inte några allmänna fakta. I likhet med kåseriet utnyttjar också Åhman frågesatser, såsom *På vilket sätt skulle hen berika vårt språk?* och [...] *hur har man tänkt böja ordet?*, men här fungerar frågorna som tankeväckande argumentationssätt, inte som ett ironiskt uttrycksmedel som i kåseriet. På samma sätt som flertydigheten, diskuteras också komplexiteten så kortfattat att en kvantitativ analys av ideationella och interpersonella drag i texterna inte är meningsfull.

Den övergripande diskursen *språket som system och kommunikationsmedel* omfattar också en underkategori som gäller *hens onödighet*. T.ex. Kjaernsted (*HBL* 27.9.2012) påminner om att vi redan har pronomenet *den* och att vi också har flera andra alternativ att undvika könet. Waselius för sin del (*HBL* 17.10.2012) förstår inte varför man inte kunde skriva "hon eller han" och varför man över huvud taget inte kan skilja på könen. Inte heller Åhman (*HBL* 24.10.2012) ser nödvändigheten av pronomenet *hen*, eftersom det enligt henne går bra i t.ex. engelskan, tyskan och franskan att göra skillnad mellan könen, *han* och *hon*. Av samma åsikt är Kvikant (*HBL* 8.12.2013), som påpekar att *svenska språket har klarat sig utan hen i hundratals år och nog klarar sig i fortsättningen också utan det konstgjorda ordet*. Flera skribenter ifrågasätter också om *hen* verkligen skulle göra samhället jämlikare (jämför med avsnitt 5.2, *identitetsdiskurs*), och konstaterar att inte heller det finska – eller rättare sagt finskspråkiga – samhället (med pronomenet *hän* för båda könen) är särskilt mycket jämlikare än andra samhällen.

Denna deldiskurs handlar främst om att argumentera mot ersättningen av *han* och *hon* med *hen*. Skribenterna tar inte direkt ställning till om *hen* kunde vara nyttigt som tilläggsalternativ, även om det oftast (enligt mitt material) har varit meningen, inte att ersätta de två existerande pronomenen. I artiklarna syns skribenternas förvirring och det obegripliga i ordet utifrån deras synpunkt. Som argumentationsmedel används ifrågasättanden, anmärkningar om andra alternativ samt jämförelser med andra språk och samhällen. Denna diskurs verkar således inte innehålla någon särskild ideologi, utan den reflekterar helt enkelt skribenternas uppfattning om svenska språkets väsen och ändamålsenliga bruk. Hbtq¹⁴-aspekten tar skribenterna inom denna diskurs inte alls ställning till, och således kommenterar de inte om de kunde acceptera användningen av *hen* i sådana fall där en person inte vill identifiera sig som man eller kvinna. Egentligen diskuteras det inte över huvud taget om *hen* kunde vara användbart som ett alternativt, inte ersättande, pronomen. I texterna syns både subjektivitet och objektivitet, eftersom å ena sidan berättar flera skribenter att de personligen inte förstår varför man borde använda ordet *hen* (t.ex. *Jag förstår inte vitsen med att börja använda pronomenet "hen" i Waselius 2012 och Debatten om att ersätta orden han och hon med ordet hen finner jag ganska märklig i Åhman 2012*), men å andra sidan presenteras de andra alternativen som

¹⁴ Hbtq är en förkortning för homosexuella, bisexuella, trans- och queerpå personer.

fakta (t.ex. *Dessutom kan man formulera sig på ett antal andra sätt för att undvika könet* i Kjaernested 2012).

I denna diskurs framträder mestadels relationella processer på grund av användningen av verbet *vara*. Ordet används för att uttrycka att det *existerar* andra alternativ än *hen* och andra tillstånd. Texterna har inte mycket gemensamt ur modalitetens synvinkel, men intressant är t.ex. Kvikants (2013a) sätt att med satsen *[D]är kan alla de som älskar att använda ordet hen [...] tänka på att svenska språket har klarat sig utan hen i hundratals år [...] uttrycka en uppmaning, även om satsen i själva verket innehåller hjälpverbet kunna* som vanligen signalerar möjlighet. Detta kallas för modusmetafor. Här anser jag att det handlar om låg förpliktelse eftersom meningen i sin kontext närmast ter sig som en ironisk uppmaning för förespråkare för *hen* att tänka på saken ur en annan synvinkel.

Den sista underkategorin inom denna övergripande diskurs handlar om språkets **tradition**. Den skiljer sig litet från de andra deldiskurserna till sin karaktär, men passar ändå enligt min åsikt inom samma övergripande diskurskategori. När skribenterna talar om språket och tradition, tar de uttryckligen ställning till ersättningen av de två existerande pronomenen, inte om *hen* kunde vara ett fungerande alternativ. T.ex. i artikeln ”Hen väcker känslor” (VNL 5.6.2012) säger skribenten att språket bara blir fattigare om *hen* börjar användas, och menar just att *han* och *hon* därigenom skulle förloras. Ännu tydligare kommer traditionens betydelse fram i Viktor Granös artikel ”Missriktad reform” (HBL 29.5.2013) där han skriver: *Men ledsamt är det ifall det nyneutrala pronomenet sopar bort det fåtal spår av svenskans forna genusindelning som alltjämt finns kvar i vårt språk. Att [...] skriva om människan som ”hen” är en fullständigt missriktad reform: en utarmning av vårt språk- och kulturhistoriska arv.*

Kvikants (HBL 8.12.2013) ställningstagande som jag presenterade redan i samband med onödighetsdiskursen passar även in i denna kontext. Enligt Kvikant har svenska språket klarat sig bra utan *hen* och kommer att göra det också i framtiden. Han säger att han hoppas att *finlandssvenskan får vara lite gammalmodig utan att man med detsamma behöver reagera på de senaste trenderna från vårt västra grannland*. Med andra ord anser Kvikant att finlandssvenskan inte blint behöver följa rikssvenskans exempel i allt utan kan göra sina egna slutsatser självständigt.

I samband med traditionsdiskursen använder skribenterna ett sätt att tala som är avsett att tilltala läsaren: de utnyttjar beskrivande ord och bildspråk, såsom *sopa bort* och *utarmning av vårt språk- och kulturhistoriska arv* i Granös artikel och *senaste trenderna* i Kvikants text. Kvikant framställer också finlandssvenskans gammalmodighet som en positiv sak genom att använda det modala hjälpverbet *få* i *får vara lite gammalmodig*. Till skillnad från Kvikant, framställer Granö fenomenets beklaglighet som ett objektivet faktum genom att skriva *men ledsamt är det*. Här lyfter han inte fram sig själv som upplevare utan antar att hans representation av svenska språket (eller mera omfattande: av världen) är något gemensamt delat som inte behöver ifrågasättas. Om texterna analyseras ur transitivt och ergativt perspektiv, märks det att *hen* presenteras som aktör eller utpekad respektive agent eller medium, något som t.ex. gör språket fattigare (material process) eller är en missriktad reform (relationell process) (se ”Hen väcker känslor” 2012 och Granö 2013). Å andra sidan konstaterar t.ex. Kvikant (2013a) att svenska språket länge har klarat sig utan *hen*. Saken betraktas alltså både ur den synpunkt att *hen* på något sätt påverkar språket och att ordet är ett objekt som inte behövs. En och samma diskurs kan alltså realiseras på flera olika sätt beroende på hur skribenten vill tilltala läsaren.

5.2 Identitetsdiskurs

Identitetsdiskursen omfattar sådana sätt att tala där fokus ligger på människans identitet, både på individuell och på samhällelig nivå. Å ena sidan ses *hen* som möjlighet för individen att känna sig friare och för samhället att behandla sina medlemmar mer jämställt, men å andra sidan betraktas *hen* också som hot för utvecklingen av barnets identitet.

Många skribenter motiverar användningen av *hen* med representationer som reflekterar en önskan om **frihet**. Enligt Mia Österlund (HBL 12.2.2012) pläderar Jesper Lundqvist, författaren för boken *Kivi och Monsterhund*, att *ordet frigör läsaren från det kulturhistoriska bagage som bruket av hon och han innebär*. Han ville inte att kön skulle överskugga berättandet. Att bokens personer inte kallas för flickor eller pojkar ger läsaren en större frihet att identifiera sig med dem (Korsbäck 2012). Eva Korsbäck (VBL

4.4.2012) tycker att barnen ska få utvecklas enligt sin personlighet, inte från de rådande könsnormerna. Detta betyder att flickorna inte behöver t.ex. bete sig lugnt bara därför att de är flickor. På samma sätt behöver alla pojkar inte vara intresserade av krigslekar och ishockey.

Också Maria Wetterstrand (*HBL* 7.10.2012) säger att *[s]yftet från förslagsställarna är att ifrågasätta vårt svenskspråkiga behov av att ständigt könsbestämma människor för att kunna prata om dem*. Enligt Minna Lindeberg (*VNL* 15.11.2012) är det möjligt med ordet *hen* att fokusera på en person som individ i stället för som man eller kvinna. Hon anser att ordet minskar *stereotypernas negativa effekt*, t.ex. vem som får göra vad på basis av sitt kön. Enligt Lina Antman (*VBL* 16.10.2012) har många av dagens ungdomar ett behov att undvika könsindelning: *De vill vara som de är, utan att få en smetig etikett i pannan. Och de kallar sig gärna hen och kräver att bli behandlade som personer, inte som kvinnor eller män*.

I dessa ställningstaganden konstrueras människans identitet först och främst som individ. När könet inte definierar en person, anses personen ha flera (eller nästan oändligt?) möjligheter att förverkliga sig själv och göra vad *hen* vill. Texterna implicerar idealet om människan som inifrån styrd, inte utifrån. Denna idé förknippas också med barnuppfostran när det krävs att barnen ska få växa upp fria från könsnormer. Dessa synpunkter framställs dock inte som subjektiva upplevelser eller genom att berätta om egna erfarenheter, utan som obestridliga fakta. Skribenterna vädjar till en viss grupps behov av att inte bli definierad utifrån eller till människans frihetslängtan, men ingen av dem säger direkt att han eller hon skulle känna sig befriad genom att antingen använda ordet eller genom att bli kallad *hen*. På detta sätt sätter skribenterna inte sig själva som mål för en process och framställer inte sig själva som upplevare. I stället ses *vi* som en grupp som definierar andra efter könsnormerna, fastän den som gör dessa definitioner framställs i vissa texter också som något slags större kraft, kanske samhället (t.ex. *För att könstillhörigheten fortfarande bestämmer vem som får göra vad i vår värld* i Lindeberg 2012). Om det talas om personer som skulle känna sig friare genom att bli kallad *hen*, används bl.a. benämningar *människor*, *individ* eller *dagens unga*. Således verkar denna grupp bestå av några andra, inte av *oss* eller skribenterna själva.

I denna frihetsdiskurs är *hen* ganska ofta en aktör i satsen¹⁵ (t.ex. *Hen har kommit för att nyansera* i Lindeberg 2012 och *ordet frigör läsaren* i Österlund 2012) men inte lika ofta en agent som påverkar någon eller något (se det andra exemplet ovan). För modalitetens del finns det speciellt sådana uttryck som signalerar (medelhög) förpliktelse: bl.a. *Jag [...] tycker att vi ska sträva efter ett samhälle där människor kan känna sig verkligt fria* i Wetterstrand 2012 och *Alla ska få vara som de är* i Korsbäck 2012. Med verb som *tycker* och *ska få* strävar skribenterna efter att vädja till läsaren och övertyga den om att vi verkligen behöver det könsneutrala pronomenet. I texterna syns mest relationella och materiella processer (som *vara* och *frigör* i exemplen ovan): Å ena sidan rör sig texterna på en ganska abstrakt nivå (t.ex. *Syftet från förslagsställarna är att [...]* i Wetterstrand 2012), å andra sidan ger skribenterna också konkreta exempel på hur *hen* kan påverka människans frihetskänsla (t.ex. *Hen kan förminska stereotypernas negativa effekt* i Lindeberg 2012).

Om Almströms (2013:39–42) valfrihetsdiskurs jämförs med denna frihetsdiskurs, kan några anknytningspunkter märkas. Begreppet ”frihet” är förstås mera omfattande än ”valfrihet”, men båda innehåller en önskan om att ”föreställningar om kön inte ska hindra individernas fria val”, som Almström (ibid.:39) uttrycker det. En annan diskurs som Almström presenterar och som jag anser att tangerar både valfrihetsdiskursen och frihetsdiskursen, är ”breddningsdiskurs”. Almström (ibid.:46) förklarar skillnaden mellan breddnings- och valfrihetsdiskursen genom att berätta att enligt valfrihetsdiskursen ska individernas egna val respekteras, medan breddningsdiskursen handlar om att utifrån bredda individens val utanför stereotypa samhällseliga könsnormer. I Almströms studie är det fråga om hur bibliotekarier kan rekommendera barn också sådana böcker som barnen vanligen inte skulle välja att läsa. En sådan breddningsaspekt syns inte direkt i min analys, vilket troligen beror på att Almströms studie specifikt gäller biblioteksvärlden.

En av de centralaste diskurserna inom *hen*-debatten är **jämställdhet**. Denna diskurs syns i inlägg enligt vilka samhället (förenklat sagt) skulle vara mer jämställt om ordet *hen* användes. Till detta anknyter också sådana användningsändamål där en person skulle kallas för *hen* eftersom personen inte vill identifiera sig vare sig som man eller kvinna.

¹⁵ Jag räknar med också de fall där skribenten syftar på *hen* med något annat uttryck, t.ex. ”ordet” eller ”pronomen”.

Enligt Lina Antman (VBL 16.10.2012) är *hen* ursprungligen jämställdhetsrörelsens protest mot användningen av *han* som könsneutralt pronomen. Också hbtq-rörelsen har sett ordet som ett alternativ till sådana sexuella identiteter som inte ser de traditionella pronomenen som lämpliga. Enligt Mats Lindqvist (HBL 19.9.2012) anser Lena Lind-Palicki att *för de personer som inte vill ha en könsetikett på sig är hen en räddning* och att det då är fråga om ett självklart behov som inte kan ifrågasättas. Av samma åsikt är språkvetaren Mikael Reuter – även om han annars förhåller sig skeptiskt till pronomenet (Öhman 2012b) – och ett antal andra skribenter (se t.ex. Norrmén 2012 och ”Hen berikar vårt språk”, HBL 20.10.2012).

Artesanstuderande Ida-Kajsa Johansson (HBL 7.10.2012) tror att i kampen för ett mer jämställt samhälle skulle ordet *hen* vara till nytta: om vi inte lät könet definiera en person, kunde vi *fokusera på det väsentliga* – på att se varandra som individer. Hon ger ett konkret exempel på detta genom att berätta hur man eftersträvar jämställdhet i arbetsvärlden i USA:

I dagens samhälle där man fortsätter kämpa mot ojämlikhetsproblem kan användningen av ett könsneutralt pronomen komma väl till pass. Till exempel i arbetsvärlden och anställningen av personal. I USA undviker man diskriminering inom arbetet genom att på CV:n bara ange sådan information som är väsentlig för själva arbetet. Man bifogar inget foto, man ger inte ut sin ålder, kön, civilstånd, nationalitet eller adress. Bara nödvändig information så som kontaktuppgifter, arbetserfarenhet och utbildning. Jag tror att i sådana fall där man inte vill, eller det inte är nödvändigt att ange könet, kan ett könsneutralt pronomen komma väl till pass och hjälpa oss att fokusera på det väsentliga – på att behandla varandra som personer, inte som man eller kvinna.

Enligt Minna Lindeberg (VNL 15.11.2012) är *hen jämställdhetens nyckelord* och *jämställdheten i världen har en hel del bakom lås och bom*. Hon tycker att språket är politik och gruppering: hon nämner att Dagens Nyheter förbjöd ordet *hen* i nyhetstexter och artiklar, medan t.ex. Miljöpartiet i Sverige har *hen* i sitt partiprogram. Hon ger ett exempel på hur man kan markera jämställdhet utan att bestämma fokus med följande exempelmening: *Det är i samspelet med lärarna som eleven ska få möjlighet till det stöd*

hen behöver, och möjlighet att utvecklas utifrån sina förutsättningar. Hon tycker att *hen* fungerar där bättre än upprepning av ordet *elev* och att *hen* har en *öppnande och inkluderande* ton i stället för *stereotyp och styrande*.

De flesta skribenterna (med undantag av Johansson som använder t.ex. det modala verbet *kan* och andra modala uttryck såsom *Jag tror att...*) framställer sina åsikter som påstående som uttrycker fakta: t.ex. *Hen gör samhället mer jämställt för personer som inte kan eller vill identifiera sig som kvinnor eller män. I andra kulturer är till exempel ett tredje kön en självklarhet.* i Öhman 2012b och *När en person önskar omtalas som hen ska det naturligtvis respekteras* i svaret på Granös inlägg (2013) av Ylva Forsblom-Nyberg, KSF Media. Med dessa objektiva utsagor antar de att läsaren delar deras uppfattning om att det finns personer som skulle vilja bli kallad *hen* och att jämställdheten är ett värde som man strävar efter. Jämställdheten definieras inte mer detaljerat, men implicit kommer det fram att skribenterna ser den som ett slags jämviktsläge mellan olika kön (inte bara de två ”traditionella”) och sexuella identiteter. En central faktor är också respekt, som skribenterna tycker att ska visas mot dem som inte upplever sig som *han* eller *hon* utan *hen* – att alla respekteras ses som ett drag av jämställdhet. Här konstrueras processerna också utifrån två olika håll: å ena sidan från andra människor mot vissa sexuella minoriteter när skribenterna påpekar att de ska respekteras och låtas vara individer, å andra sidan också från de personer som identifierar sig som *hen* mot andra människor när det sägs att de vill att de tilltalas på ett visst sätt. I samband med denna diskurs kommer relationella processer ofta fram: skribenterna påpekar att det verkligen *finns* människor som inte känner sig som man eller kvinna. Också mentala processer är vanliga när skribenterna berättar vad de tänker om saken och när de syftar på andra personers upplevelser (t.ex. *en del människor känner sig varken som en ”han” eller en ”hon”* i Norrmén 2012). Därtill är själva pronomenet *hen* ofta utpekad eller aktör, eftersom det sägs vara *en räddning* och *jämställdhetens nyckelord* och kunna hjälpa oss. *Hen* framställs således inte bara som ett medel som kan användas utan liksom ett egenvärde som kan förändra samhället.

Almströms (2013:50–51) identifikationsdiskurs motsvarar delvis denna jämställdhetsdiskurs. I båda argumenteras det för bl.a. hbtq-personers rätt att bli kallad någonting annat än *han* eller *hon*, t.ex. *hen*. I Almströms diskurs diskuteras det visserligen

också litteratur och identifikation. Enligt Almström innefattar även valfrihetsdiskursen (se diskussionen om frihetsdiskursen ovan) också könstillhörighetsaspekten, för *hen* är ett val för dem som inte uppfattar sig som en han eller en hon, vilket enligt Almströms informanter ska respekteras. Även i Hagren Idevalls studie (2011:54) liknar en av de tre presenterade uppfattningarna om *hen* denna diskurs. Det handlar om att *hen* antingen är a) ett pronomen för personer som är osäkra på sin könstillhörighet eller är transsexuella, eller b) en benämning för ett könlöst kön, alltså för dem som inte identifierar sig som vare sig man eller kvinna.

Några skribenter har anlagt en synvinkel där de funderar på det könsneutrala pronomenet *hens* påverkan på **barnets identitet**. Det centralaste i diskursen är att understryka barnets behov av tydliga könsroller och således ifrågasätta *hens* påverkan på barnet. Siv Nylund (VBL 13.4.2012) berättar hur barn i ett TV-program var mycket *osäkra och förvirrade* när de frågades om boken *Kivi och monsterhund*, och tror att det ger barnen *stor ångest* om de inte blir bekräftade i sina könsroller, alltså som pojkar eller flickor. Hon skriver att barnen inte ska behöva uppleva sig *som ett könlöst (sic!) "hen" tills de plötsligt en dag upptäcker vad de egentligen är*. Hon säger också att vi ska hjälpa barnen att hitta sig själva genom att erbjuda dem kvinnliga och manliga förebilder. Hon tillägger att barnböcker spelar en stor roll i denna process.

Också Lise-Lotte Wallin (VBL 14.3.2012) förhåller sig skeptiskt till pronomenet *hen*. I sin text talar hon om identitetsrov när hon jämför barnets rätt till könsidentitet med individens rätt till hemort, religion och språk. Hon varnar vuxna för att *med ett experimentellt syfte försöka ta bort barnets identitet i den villfarelsen att barnet då blir friare att skapa sin egen inneboende personlighet*. Hon uttrycker en skrämmande föreställning om vad som kunde hända om barnen inte fick förverkliga sin naturliga identitet. Likaså tycker Gunilla Waselius (HBL 17.10.2012) och citerar Anne Holt som har sagt att det kan vara farligt att neka barnet rätten till könsidentitet, och att det är förutom *hämmande för utvecklingen, också förbaskat svenskt!*. Här syns det för några skribenter kännetecknande missnöjet mot det nutida svenska samhället och dess fenomen. Sverige anses ha gått för långt med strävan efter jämlikhet och sitt moderna tankesätt och sin allomfattande vidsynthet.

Av de tre ovannämnda skribenterna uttrycker Waselius sina åsikter allra starkast. I citatet som hon ger ställs inte frågor eller uppmaningar, utan saker uttrycks med påståendesatser (t.ex. *Är det något som barnen behöver så är det rättesnöre*). Först säger Holt (enligt Waselius citat) att hon tror att könsidentitet är extremt viktigt, men sedan tillägger hon att hon inte bara *tror* utan också *vet*. Några vidare motiveringar till detta ger hon inte. I den redan ovannämnda meningen om svenskheten använder hon dock det modala uttrycket *tror jag*. Nylund uttrycker sig lite lindrigare genom att använda sådana modalitetsmarkörer som *snarare*, *verkade* och *jag är rädd för att...* Hon har också valt uttrycket *vi behöver hjälpa våra barn* i stället för t.ex. ”måste” eller ”ska”. Att Wallin använder det modala verbet *borde* i sin text i meningen *Tar man sig rätten att beröva barnen en identitet borde man tänka sig noga för*, kan dock bero snarare på tanken att man för närvarande inte gör det, och inte på att skribenten skulle vilja uttrycka sig lindrigare än genom att använda andra modala resurser. En transitivitets- och ergativitetsanalys visar att barnet framställs i artiklarna som en hjälplös varelse som de vuxna har ansvar för. Ur ergativitetssystemets synpunkt är barnet inte *agent* (d.v.s. den som påverkar någon eller något) i dessa artiklar trots att barnets transitiva funktion kan vara aktör, upplevare eller utpekad, eftersom de uttryckta processerna inte förutsätter ett mål (t.ex. i meningen *Snarare var de [barnen] väldigt osäkra och förvirrade* i Nylund 2012). I texterna förekommer mest mentala processer som konkretiseras i sådana verb som *veta*, *tro* och *uppleva*, t.ex. i *Jag tror att könsidentitet är extremt viktigt* i Waselius 2012 och *Barnen ska inte behöva uppleva sig som ett könslöst (sic!) ”hen”* i Nylund 2012. Detta signalerar skribenternas sätt att beskriva sina tankar och känslor samt berätta hur barnen upplever eller kunde uppleva könsneutraliteten.

I dessa inlägg kommer skribenternas oro för barnens rätter och välbefinnande fram. Att barnet naturligt identifierar sig (och *ska* identifiera sig) som flicka eller pojke konstrueras som självfallet, och könlösheten uttrycks som ett hot mot barnets sunda utveckling. På detta sätt konstrueras också en traditionell manlig vs. kvinnlig identitet och det ges inte mycket rum för andra möjliga identiteter – eftersom de inte anses finnas av naturen. Att åberopa barnens rättigheter och att vädja till de vuxnas ansvar för barnen är säkert ett effektivt argumenteringssätt och väcker stora känslor. I denna kontext konstrueras ordet *hen* närmast som en hot som ska avvärjas och som barnen ska skyddas mot. Almströms (2013:57–58) ”förvirringsdiskurs” har liknande drag med denna deldiskurs: i båda påstås

att barnen kan uppleva ordet förvirrande och att det kan vara skadligt för deras identitetsutveckling. En motsatt syn framställer Korsbäck (VBL 4.4.2012) som tycker att könsnormerna inte ska påverka barnets utveckling (se frihetsdiskursen ovan) men annars får den ovan presenterade synpunkten inte några motargument.

5.3 Politisk diskurs

Ordet *hen* diskuteras också ur politisk synvinkel genom att påstå att det är fråga om politisk propaganda och att ordet är konstgjort. Till exempel språkvetaren Mikael Reuter, som Jeanette Öhman citerar i sin artikel (HBL 30.5.2012b), tycker att *ordet hen är problematiskt eftersom det är ett konstruerat och politiskt pronomen*. Enligt Öhman berättar Reuter att han själv föredrar ordet *den* då han inte vet eller vill ange könet. Han medger dock att det kan finnas personer som vill använda ordet, men tillägger ännu att *det jag stör mig lite på är att hen används politiskt för att sudda ut könen*. I linje med Reuter behandlas temat också av Janne Strang (HBL 20.6.2012) som skriver att den konservativa sidan har *låtitt förstå att introduktionen av hen är ett radikalfeministiskt trick med avsikt att sudda ut könsskillnader ur både språket och samhället*. I flera artiklar (se t.ex. Lindeberg 2012 och Lindqvist 2012) hänvisar skribenterna till Dagens Nyheter som förbjöd användningen av pronomenet *hen* i nyhetstexter. Både redaktionschefen Åsa Tillberg och chefredaktören Gunilla Herlitz har sagt att *det inte är DN:s uppgift att gå i bränschen för hen som fortfarande kan uppfattas som ett queerpolitiskt ställningstagande*.

Marie-Louise Blomberg (HBL 27.9.2012) frågar ironiskt hur vi kunde göra alla könlösa och på detta sätt implicerar förvåning över en viss politisk grupps vilja att helt förbigå könet. Även Eva Wahlström (HBL 10.10.2012) ser fenomenet som politiskt och skriver att det inte är realistiskt att språket skulle utvecklas *genom påbud från någon jämställdhetskommitté eller dylik*. Av dessa exempel kommer det fram att människor har upplevt ordet *hen* mycket personligt och sett det liksom ett intrång i sin rätt att använda språket på det sätt de vill och kanske också i den personliga politiska synen.

De flesta av skribenterna framställer sina åsikter som subjektiva genom att explicit använda pronomenet *jag* (t.ex. *Jag tycker det är konstlat* i Lindqvist 2012) men också mera objektiva utsagor förekommer (t.ex. *Många tar ordet hen som ett politiskt*

ställningstagande och tolkar det utifrån det i samma artikel). Mest argumenterar skribenterna med påståendesatser men också frågesatser förekommer. Egentliga uppmaningssatser med imperativ används inte i samband med denna diskurs, men om imperativa verbformer inte ses som ett krav för att kunna definiera en sats som uppmaningssats, kunde t.ex. Wahlströms (HBL 10.10.2012) mening *Den som har ambitioner kan naturligtvis diskutera pronomet (sic!) "hen" tills den blir blå i ansiktet* betraktas som uppmaning. Mentala processer förekommer ofta, för flera skribenter påminner om att *hen* kan *uppfattas* som ett politiskt ställningstagande och berättar vad de själv t.ex. *tror* om saken. Materiella processer framträder emellertid lika ofta eftersom skribenterna uttrycker sig också på en mer konkret nivå, t.ex. *I konsekventhetens namn borde man också frånga mormor, morfar, farmor, farfar, och dessa kunde kanske lätt ersättas med det engelska "granny", eller hur?* i Blomberg 2012. Å andra sidan är även relationella processer nästan lika vanliga, för verbet *vara* används ofta (t.ex. *Men det är inte DN:s uppgift [...]* i Lindqvist 2012).

I texterna är *hen* både utpekad (något som ges ett visst värde i satsen) och fenomen (det som upplevs) samt medium och räckvidd. Ett exempel på satsen där *hen* är en utpekad kunde vara t.ex. *[H]en är problematiskt* i Öhman 2012 och ett fenomen *Enligt ett internt brev [...] kan ordet uppfattas som ett "queerpolitiskt ställningstagande"* i "Dagens nyheter inför 'hen'-förbud" (HBL 11.9.2012). Medium är *hen* t.ex. i satsen *Hen kommer ursprungligen från feministiska kretsar och queer-rörelsen* i Lindqvist 2012 och räckvidd i *Många tar ordet hen som ett politiskt ställningstagande* i samma artikel. Agent är *hen* inte i dessa texter, eftersom det inte presenteras som något som påverkar något annat på ett konkret sätt (jämför med t.ex. *Hen gör samhället mer jämställt* i Öhman 2012b i samband med jämställdhetsdiskursen). Att flera olika språkliga resurser används i samband med denna diskurs kan anknyta till att något starkare känslor tycks vara med än i de tidigare behandlade diskurserna. Skribenterna letar efter mångsidiga och kraftiga språkliga resurser att använda för att uttrycka sina känslor och opinioner.

5.4 Konstdiskurs

I konstdiskursen diskuteras *hen* i förhållande till skönlitteratur och om det är en nyttig resurs i konstnärlig framställning eller något som inte alls borde ha någonting att göra med konst. Enligt Mia Österlund (HBL 12.2.2012) anser Jesper Lundqvist, författaren till *Kivi och Monsterhund*, att man genom att använda pronomenet *hen* kan undvika att kön överskuggar berättandet. Lundqvist tycker också att *ordet frigör läsaren från det kulturhistoriska bagage bruket av hon och han innebär*. I denna kontext ses *hen* som konstens – eller konstnärens – medel att ge läsaren en större frihet att tolka den litterära produkten ur sina egna utgångspunkter, utan att i förhand definiera och därmed begränsa tolkningen. I detta avseende tangerar denna diskurs frihetsdiskursen, men jag har tagit upp den också som uttryck för konstdiskursen för att den inte endast handlar om läsarens frihet utan även författarens och litteraturens möjlighet till mångsidigare uttryck.

Om man jämför denna synpunkt i konstdiskursen med tidigare forskning, märker man en anknytningspunkt med Almströms analys. I samband med valfrihetsdiskursen diskuterar hon även valfriheten både från författarens och från läsarens sida och argumenterar mycket likadant som Österlund genom att tala om hur läsaren fritt kan tolka berättandet. Almström (2013:41) skriver:

Hen blir ett sätt att möjliggöra författarens fria val utan att begränsas av kulturella föreställningar kring de två könen. Ordet *hen* gör det även möjligt för läsaren att göra fria val när det gäller hur läsaren tolkar bokens karaktärer. En *hen* kan läsas som en han, som en hon, som altererande mellan han och hon, som både han och hon eller som ingendera.

En motsatt syn på saken har Magnus Eriksson, som Lindeberg refererar i sin artikel ”Kontroversiellt pronomen” (VNL 15.11.2012). I artikeln berättar Lindeberg att Magnus Eriksson skriver i Svenska Dagbladet att han tror på *hens* användbarhet i formella texter, men anser att *hen* inte fungerar lika bra i skönlitteratur: *Det sätter där en stämpel på det undanglidande, på det som trotsar bestämmningarna och det är knappast skönlitteraturens uppgift*.

De ovan presenterade synpunkterna förekommer bara i de två nämnda artiklarna och således är konstdiskursen mycket ovanlig i mitt material. Detta är förståeligt eftersom

genomsnittsspråkbrukaren knappast tänker på t.ex. hur han eller hon kunde uttrycka sig artistiskt så fritt som möjligt, medan för en skönlitterär författare kan det vara en relevant fråga. Också Österlund framställer motiveringen som Lundqvists, inte som sin egen åsikt (senare i texten berättar hon att hon själv föredrar *de undanglidande strategierna som är mer litterärt produktiva framför det övertydliga ordet hen*). I denna diskurs ter ordet *hen* sig som agent som verkligen påverkar något – i Österlunds artikel läsaren (läsaren är då mål respektive medium) och i Lindbergs artikel det undanglidande i en text. Dessa är materiella processer, men även relationella processer förekommer, t.ex. i Lindbergs text där det sägs att något inte *är* skönlitteraturens uppgift. Så kommer texten till en mer abstrakt nivå. Den materiella processen i Österlunds text understryker att *hen* som ord kan ha konkret påverkan på människor och deras känslor. I artikeln presenteras sådana påståenden dock som olika personers egna åsikter, inte som allmänna fakta. Eriksson presenterar sin tes däremot inte explicit som sin egen åsikt (eller det kommer åtminstone inte fram i Lindbergs artikel), men inte heller kan det ses som en alldeles objektiv utsaga på grund av det modala *knappast*, som lämnar rum för tvivel. Å andra sidan kan ordet *knappast* tänkas användas i sarkastisk mening, och då är det inte fråga om tvivel utan ett retoriskt medel.

Här har vi således två helt motsatta syner på *hen* och dess betydelse för konst eller rättare sagt skönlitteratur. Ur författarens synpunkt är pronomenet ett nytt medel för att uttrycka sig medan litteraturkritikern tycker att *hen* inte borde ha något att göra med skönlitteratur. Beroende på personens erfarenheter och ideologier kan alltså en sak te sig mycket olik, antingen ytterst positiv eller synnerligen negativ, eller något däremellan.

5.5 Jämförelse med tidigare forskning

Som kommer fram i de tidigare avsnitten i detta kapitel, finns det vissa likheter mellan min analys och tidigare forskning, speciellt Almströms och Hagren Idevalls studier. Även om Almströms diskurser ofta anknyter till litteratur, tycker jag att det finns överraskande många likheter med min analys – nästan alla Almströms diskurser har åtminstone än delvis motsvarighet i min analys. Det som är intressant, är att *hen* i mitt material ter sig som mer kontroversiellt än i Almströms och Hagren Idevalls undersökningar. Detta beror

troligen på olika materialurval, för diskussionsdeltagarna i mitt material formar en mer heterogen grupp än Almströms och Hagren Idevalls informanter: alla Almströms informanter är ”genusintresserade”, alltså ”intresserade av genusfrågor, av genus och litteratur och genus och bibliotek” (Almström 2013:35) och Hagren Idevalls fokusgrupper består av personer som betraktar sig själva som queera.

Trots att det finns många likheter, finns det också skillnader mellan min analys och tidigare forskning. Det som är nytt i min analys jämfört med Almströms och Hagren Idevalls undersökningar och som inte får stöd av dem är de diskurser där *hen* omtalas i ett negativt ljus (borträknad diskursen om barnets identitet): flertydighetsdiskurs, komplexitetsdiskurs, onödighetsdiskurs och traditionsdiskurs i den övergripande diskursen *språket som system och kommunikationsmedel* samt *politisk diskurs*. En del av dessa omnämns dock t.ex. i Ledins och Lyngfelts artikel (2013:141): ”Skeptiker och meningsmotståndare har menat att *hen* är ett påhitt och en fluga, ett försök av en genusmaffia att lansera ett modeord som går emot all tradition och sans.”

På motsvarande sätt finns det några diskurser i Almströms analys som inte har direkt motsvarighet i min analys, t.ex. hennes ”decentralisera-kön-diskurs”. I de artiklar som jag har analyserat ingår denna syn kanske närmast i frihetsdiskursen i *identitetsdiskursen*, eftersom det att man med *hen* skulle känna sig friare omfattar också uppfattningen att det borde fokuseras mindre på kön och mer på människor som individer. Om ett liknande tema fortsätter Almströms (2013:54–57) ”människodiskurs” som inte heller exakt motsvaras av någon av diskurserna i min analys. Människodiskursen ifrågasätter kategoriseringen i kön i allmänhet, något som inte egentligen görs i mitt material. Även om vissa skribenter påpekar att människor bör behandlas som individer, inte som män eller kvinnor, ifrågasätter ingen explicit varför människan ska kategoriseras som kön. Att det i allmänhet görs i vårt samhälle ses som naturligt, och det som strävas efter är kanske snarare att en människa ska behandla en annan människa som individ, inte utifrån de utgångspunkter som kön ställer. Inte heller den tredje uppfattningen om *hen* i Hagren Idevalls undersökning (2011:54), som anknyter till queera teorier om det konstruktivistiska könsbegreppet och till *hen* som en symbol för kön som icke-statisk process, kommer fram i min analys.

6 SAMMANFATTNING OCH DISKUSSION

I detta kapitel sammanfattar och diskuterar jag mina resultat och betraktar kritiskt de metoder som jag har använt samt om jag har kunnat svara på de i avsnitt 1.2 ställda forskningsfrågorna. Sist reflekterar jag över betydelsen av resultaten för fältet och vidare betraktat för samhället.

6.1 Sammanfattning

På basis av analysen kan det konstateras att i diskussionen om *hen* framtonar fyra speciella sätt att tala om *hen*. I tabell 2 nedan syns hur många artiklar i varje tidning innehåller de olika övergripande diskurserna. Eftersom några artiklar omfattar flera sätt att diskutera *hen*, blir det sammanlagda antalet artiklar i kolumnerna större än det verkliga totalantalet analyserade artiklar. Procenttalen indikerar hur stor andel av de analyserade artiklarna i varje tidning innehåller diskursen i fråga. Detta är avsett för att underlätta jämförelser mellan tidningarna. Den vanligaste diskursen i materialet är den som jag

Tabell 2. Uppdelningen av olika diskurser i tidningsartiklarna

Diskurs	HBL	VBL	VNL
Språket som system och kommunikationsmedel	18 (78 %)	3 (60 %)	3 (100 %)
Identitetsdiskurs	10 (43 %)	4 (80 %)	1 (33 %)
Politisk diskurs	6 (26 %)	-	1 (33 %)
Konstdiskurs	1 (4 %)	-	1 (33 %)
<i>Totalantalet analyserade artiklar</i>	<i>23</i>	<i>5</i>	<i>3</i>

kallar för *språket som system och kommunikationsmedel*. Som syns i tabellen, är det den överlägset frekventaste diskursen bland artiklarna i Hufvudstadsbladet och den vanligaste också bland artiklarna i Västra Nyland. *Identitetsdiskursen* och den *politiska diskursen* förekommer tämligen ofta i Hufvudstadsbladet, medan i Vasabladet förekommer den *politiska diskursen* inte alls. I Västra Nyland är *identitetsdiskursen*, den *politiska diskursen* och *konstdiskursen* lika vanliga – eller ovanliga, eftersom alla förekommer endast en gång. Å andra sidan är totalantalet artiklar i Västra Nyland så begränsat jämfört med Hufvudstadsbladet, att frekvenserna i den inte säger så mycket.

Det som är intressant, är hur uppdelningen av diskurserna i Vasabladet skiljer sig från de två andra tidningarna. I Vasabladet har *hen* diskuterats i fem artiklar, d.v.s. i två flera än i Västra Nyland, men trots det syns den *politiska diskursen* och *konstdiskursen* inte alls där. *Konstdiskursen* är visserligen mycket ovanlig också annars, men den *politiska diskursen* förekommer i ungefär var fjärde analyserad artikel i Hufvudstadsbladet. I Vasabladet är dessutom *identitetsdiskursen* lite vanligare än diskursen *språket som system och kommunikationsmedel* till skillnad från de två andra tidningarna. Vad dessa skillnader beror på är svårt att svara på. Har det någonting att göra med det geografiska avståndet mellan Vasa och Nyland eller tidningarnas (möjligen) olika inställningar till diskussionsämnet? Vi vet inte om Vasabladet har valt att publicera bara vissa slags artiklar om *hen* eller om det inte alls har skrivits eller erbjudits artiklar med andra synvinklar till ämnet för att bli publicerade.

Om de olika diskurser betraktas som helheter ur den systemisk-funktionella grammatikens perspektiv (se kapitel 3), kan man notera att t.ex. diskursen *språket som system och kommunikationsmedel* domineras av relationella processer. Detta är ett tecken för att skribenterna ”talar” på en ganska abstrakt nivå när de diskuterar *hens* förhållande till svenska språket. I texterna inom denna diskurs syns lite mer objektivitet än subjektivitet, men båda används för att motivera egna åsikter. Detta kan bero på att aspekterna inom denna diskurs inte är särskilt personliga utan ligger på en ganska allmän nivå. Att frågesatser förekommer och att de ibland fungerar som modusmetaforer signalerar mångsidiga argumenteringsmedel. *Hen* ter sig både som aktör eller utpekad och mål respektive agent och medium. *Hen* diskuteras alltså både som något som påverkar språkbruket och något som t.ex. kan eller inte ska utnyttjas.

I *identitetsdiskursen* är objektiva utsagor vanligare än subjektiva eftersom i frihets- och jämställdhetsdiskurserna presenteras *hen* och dess användning som viktigt mestadels ur andra personers synpunkt och inte som något personligt. När barnets identitet diskuteras, kommer subjektiviteten tydligare fram, för skribenterna berättar vad de själv tycker om ordet *hen* eller könsneutraliteten i barnuppfostran. I samband med denna diskurs är relationella och mentala processer vanligaste, för diskussionen rör sig på en tämligen abstrakt nivå och människornas tankar och känslor lyfts fram. *Hen* är ofta aktör i meningen, för det sägs kunna påverka samhället och människor.

Den *politiska diskursen* innehåller relativt mångsidiga argumenteringsmedel, för både subjektivitet och objektivitet, påstående- och frågesatser samt flera processtyper förekommer. Att mentala och materiella processer är vanligaste beror på att skribenterna berättar om hur *hen* upplevs och vad de själv tänker om fenomenet samt att texterna å andra sidan rör sig också på en konkretare nivå. *Hen* är oftast utpekad eller fenomen, alltså något som beskrivs eller upplevs. *Konstdiskursen* framträder så kortfattat att det inte finns mycket material att analysera ur den systemisk-funktionella grammatikens perspektiv, men sammanfattande kan sägas att den består av huvudsakligen materiella processer eftersom *hen* anses konkret påverka antingen läsaren eller en skönlitterär text. I texterna syns närmast (explicit och implicit) subjektivitet.

I samband med olika diskurser används alltså lite olika språkliga resurser som alla är avsedda att stödja den framförda synen. En erfaren författare är troligen medveten om olika slags språkliga medel som kan användas, men en mer oerfaren skribent kan antas skriva ganska intuitivt. Därför tycker jag att de använda språkliga resurserna i samband med olika diskurser som jag presenterar i min analys inte direkt kan tänkas bestå av helt medvetna och övervägda val. Däremot ska de betraktas som åtminstone delvis intuitiva sätt att uttrycka sig och försöka övertyga andra i specifika kontexter.

6.2 Kritisk granskning av studien

Enligt min åsikt fungerade de valda metoderna bra för att specificera de iakttagna sätten att tala om *hen* som kom fram i materialet. Med diskursanalys kunde olika argumenteringssätt identifieras och hittas likheter mellan olika artiklar i deras sätt att tala.

Den systemisk-funktionella grammatiken fördjupade förståelsen för de framlyfta diskurserna och med den kunde diskurserna analyseras mer detaljerat på den språkliga nivån. Frågan är uttryckligen om kompatibiliteten mellan metod och material: jag anser att diskursanalys och SFG fungerade bra då målet var att analysera tidningsartiklar. Hade jag haft ett annat slags material, skulle jag möjligen ha valt en annan metod. I avsnitt 1.2 ställde jag två forskningsfrågor: hur har pronomenet *hen* diskuterats i finlandssvenska dagstidningar under åren 2012–2013 och hur används olika språkliga resurser för att bilda representationer av dessa diskurser? Jag har med min analys kunnat svara på båda frågorna. Olika sätt att diskutera *hen* konkretiseras i de fyra presenterade diskurserna: *hen* har diskuterats i förhållande till språket som system och kommunikationsmedel, ur människans identitets synvinkel, som ett politiskt konstruerat pronomen samt i relation till konst, speciellt skönlitteratur. Alla diskurser utom den *politiska diskursen* innehåller motstridiga syner, så diskussionen kan inte sägas ha varit harmonisk. Inom diskursen *språket som system och kommunikationsmedel* talar diskussionsdeltagarna mest förbi varandra, medan de i *identitetsdiskursen* talar också mot varandra och bildar därigenom en inomdiskursiv debatt. De olika språkliga resurser som skribenterna använder presenterar jag i samband med varje diskurs och deldiskurs inom en diskurs. I föregående avsnitt (6.1 Sammanfattning) har jag sammanställt en helhetsbild av dem.

Vad materialet angår, visade det sig innehålla en mångsidig skala olika synpunkter på *hen*. De skillnader mellan olika tidningar som jag diskuterade i föregående avsnitt signalerar enligt min åsikt ett behov av en mer omfattande undersökning: med ett bredare material kunde det vara möjligt att ta reda på vad dessa skillnader beror på och om skillnader förekommer uttryckligen geografiskt eller enligt någon annan faktor. Även med tanke på Bourdieus fältteori kunde man anta att andra samhällsliga fält döljer andra typer av diskurser. Inom ramen för min avhandling skulle ett bredare materialurval dock inte ha varit möjligt, men med tanke på fortsatt forskning tycker jag att en mer omfattande undersökning skulle vara motiverad. Därtill kunde materialet innehålla även andra texter än tidningsartiklar, t.ex. bloggtexter eller diskussionsinlägg, eller diskussioner i teve, radio och de sociala medierna.

6.3 Resultatens betydelse

En mycket central poäng som jag tycker att borde tas i beaktande när resultaten av min undersökning betraktas, är att förespråkarna och motståndarna för *hen* verkar ha talat om åtminstone delvis olika saker. Förespråkarna har mestadels diskuterat *hen* som uttryckligen ett tredje alternativ utöver *han* och *hon*, medan motståndarna har protesterat först och främst mot att slopa *han* och *hon* och ersätta dem med *hen*. Det är dock inte fråga om ett missförstånd, eftersom även sådana förslag har hörts. I en publikation av Institutet för språk och folkminnen (2013:2) sägs det:

Vissa användare av denna normkritiska tillämpning förespråkar ibland att alla *han* och *hon* borde bytas ut mot *hen* som ett sätt att påverka språket och samhället i en mer könsneutral riktning. Man menar att om kön inte reproduceras i pronomensystemet så påverkar det vårt sätt att tänka kring personers könsidentiteter.

I mitt material kom viljan att helt ersätta *han* och *hon* med *hen* dock fram endast i samband med frihetsdiskursen (avsnitt 5.2). Att kalla en viss person för *hen* vilket jag behandlade i samband med jämställdhetsdiskursen, har enligt min åsikt inte att göra med denna vilja att se hela världen könsneutralt. Då generaliseras pronomenet nämligen inte att omfatta andra än personen i fråga. Det handlar om vissa personers önskan eller behov att bli kallad för *hen*, inte någons vilja att kalla alla så och helt förbigå de olika könen existens. Även Milles (2013b:136) konstaterar att det inte finns tecken på att *hen* skulle slå ut andra pronomen: ”Pronomenet *hen* fungerar som ett tillskott i språket och ett nytt alternativ, men inte som en ersättning för alla andra tidigare fungerande uttryckssätt”.

Det som resultaten berättar oss, är att de flesta absolut inte vill helt slopa *han* och *hon*, men att det finns många som tycker att *hen* är ett användbart alternativ och kan göra vardagen eller kommunikationen lättare respektive hjälpa människor att identifiera sig som något annat än bara man eller kvinna. Som jag har påpekat redan tidigare i denna studie, kan en intensiv debatt vara ett tecken på att ordet kommer att etableras i språkbruket. För med jämna mellanrum uppstår det alla slags nya ord som någon har

uppfunnit, men som aldrig etableras i det allmänna språkbruket.¹⁶ I den ovannämnda publikationen (Institutet för språk och folkminnen 2013:1) konstateras:

Det är språkbrukarna själva som har möjlighet att förändra språket. Och när språket är i förändring blir språkbrukarna tvungna att göra mer aktiva val. Språkbrukarnas egna ställningstaganden är avgörande för om och när de väljer att skriva *hen* eller inte och i vilken utsträckning de vill bidra till etablerandet av bruket av *hen*. En del språkbrukare väljer mindre markerade språkliga konstruktioner, en del använder *hen* av praktiska skäl, medan andra som använder *hen* har normkritiska intentioner.

Själv tror jag på basis av mitt material att *hen* inte kommer att ersätta *han* och *hon*, eftersom det ändå ses som praktiskt att kunna göra skillnad mellan kvinnor och män och eftersom de flestas världsbild trots allt bygger sig på att individer har olika kön och världen fungerar på det sättet. I stället är jag säker på att *hen* inte denna gång glöms för årtionden utan börjar användas allt oftare och av allt flera människor. *Hen* finns redan i Svenska Akademiens ordlista (*Svenska Dagbladet* 29.7.2014) och är således redan mer officiellt än tidigare.

Att användningen av *hen* har motiverats med sådana diskurser som t.ex. *identitetsdiskursen*, berättar om människors respekt för varandra och om ökad tolerans. Att konstatera att ordet är praktiskt och t.ex. lättare att skriva än ”han eller hon” än inte lika kraftiga ställningstagande. Eftersom diskussionen har skett i vissa avseenden utifrån, kan det sägas att många är beredda att försvara andra människors rättigheter även om de inte berörde dem själva. Med uttrycket ”utifrån” menar jag att det i mitt material inte fanns artiklar vars skribent skulle identifiera sig som *hen* snarare än *han* eller *hon* – eller åtminstone nämnde ingen av skribenterna detta.

I de texter som argumenterar mot *hen* syns det oro, rädsla – kanske till och med ilska. Inför ett nytt och främmande företeelse är människor osäkra och ett behov av att t.ex. skydda sina barn och deras trygga utveckling vaknar. Å andra sidan väcker det irritation

¹⁶ Ett exempel på detta är finskans *ojenne* (härstammar från ordet *ojentaa*, d.v.s. ge/räcka), som är en motsvarighet för engelskan *handout*, ett slags stödpaper t.ex. på en föreläsning. Trots att ordet existerar, är det märkbart vanligare att säga *moniste* (kopia) eller att använda det engelska ordet.

att politiken tränger in på ett område där man tycker att den inte hör till. Kan något så statiskt som ett språks pronomensystem förändras? Några ser helt enkelt inte behovet av förändringen och anser att det räcker med de existerande resurserna. Inte behöver vi härma Sverige i varje sak, säger några och implicerar ett visst förakt mot vårt grannland och dess påfund. I dessa motiveringar syns den självkänsla som finlandssvenskan har som en egen varietet av svenska: även om finlandssvenskan i regel följer rikssvenskans grammatik och rekommendationer, är den i det avseendet självständig att den kan ha – och har – vissa egna särdrag. På detta sätt är frågan också språkpolitisk. Men som Reuter enligt Lindqvist (*HBL* 19.9.2012) konstaterar, har debatten kanske blivit mer en regnbågsdebatt än en språkdebatt. Därför tror jag att fenomenet i själva verket kunde forskas i även ur andra än bara ett språkvetenskapligt perspektiv. Det kunde vara intressant att ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv undersöka människornas uppfattningar om kön och sexual identitet och möjligen även dessa tvås förhållande till språket eller språkbruket.

Med tanke på min studie och möjlig fortsatt forskning anser jag att en jämförelse mellan Finland och Sverige i människornas uppfattningar om *hen* kunde ge värdefull information. Förhåller finlandssvenskar och svenskar likadant till språket? Gör finskan med det könsneutrala *hän* finlandssvenskarna mer mottagliga för *hen*? Eller är det svenska samhället kanske modernare och mer tolerant vad t.ex. sexuell mångfald beträffar? Även könsneutralitet i relation till barnuppfostran (s.k. genuspedagogik) skulle vara värt att forska i mer detaljerat eftersom det verkar väcka så kraftiga känslor och motsatsförhållandet mellan parterna är så tydligt. Det finns redan barndaghem i Sverige där de anställda aktivt arbetar för att undvika de traditionella könsnormerna och skapa en mer könsneutral uppväxtmiljö för barnen (Lagerwall 2012). Detta har väckt känslor bland föräldrar: är könsneutraliteten för nytta eller till skada för barnet? Att kartlägga föräldrarnas tankar samt barndaghems erfarenheter kunde hjälpa till att bedöma könsneutralitetens påverkan på barnet samt planera hur och i vilken mån könsneutraliteten borde synas i läroplaner.

KÄLLFÖRTECKNING

Primärt material

Antman, L. 2012: Inte hon, han, den, utan hen. *Vasabladet* 16.10.2012. Tillgänglig: Vasabladets arkiv. Hämtat 1.4.2014.

Blomberg, M.-L. 2012: Hur göra alla könlösa? *Hufvudstadsbladet* 27.9.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 25.3.2014.

Dagens nyheter inför ”hen”-förbud. 2012. *Hufvudstadsbladet* 11.9.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 25.3.2014.

Finnäs, J. 2012: Henofober, ni förlorar. *Vasabladet* 29.12.2012. Tillgänglig: Vasabladets arkiv. Hämtat 1.4.2014.

Granö, V. 2013: Missriktad reform. *Hufvudstadsbladet* 29.5.2013. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 4.4.2014.

Hen berikar vårt språk. 2012. *Hufvudstadsbladet* 20.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 4.4.2014.

Hen väcker känslor. 2012. *Västra Nyland* 5.6.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 18.4.2014.

Hen är vad? 2012. *Hufvudstadsbladet* 30.3.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 24.3.2014.

Hupp. 2012. *Hufvudstadsbladet* 1.4.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 24.3.2014.

Johansson, I.-K. 2012: ”Hen” en ny möjlighet att berika språket. *Hufvudstadsbladet* 7.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 25.3.2014.

Karlsson, J. 2012: Hen utplånar inga kön. *Hufvudstadsbladet* 24.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 4.4.2014.

- Kjaernested, M. 2012: Behövs "hen"? *Hufvudstadsbladet* 27.9.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 25.3.2014.
- Korsbäck, E. 2012: Genustramset. *Vasabladet* 4.4.2012. Tillgänglig: Vasabladets arkiv. Hämtat 1.4.2014.
- Kvikant, K.-H. 2013a: Sväljer inte stoltheten. *Hufvudstadsbladet* 8.12.2013. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 4.4.2014.
- Kvikant, K.-H. 2013b: Tvångsmatning. *Hufvudstadsbladet* 27.11.2013. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 4.4.2014.
- Lindeberg, M. 2012: Kontroversiellt pronomen. *Västra Nyland* 15.11.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 18.4.2014.
- Lindqvist, M. 2012: Hen har kommit för att stanna. *Hufvudstadsbladet* 19.9.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 25.3.2014.
- Normén, T. 2012: Han, hon, den, de. *Hufvudstadsbladet* 9.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 4.4.2014.
- Nylund, S. 2012: Genustrams och barnböcker. *Vasabladet* 13.4.2012. Tillgänglig: Vasabladets arkiv. Hämtat 1.4.2014.
- Paul, O. 2012: Hen som lever får se. *Hufvudstadsbladet* 14.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 4.4.2014.
- Sjöblom, A. 2012: I väntan på hen. *Västra Nyland* 20.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 18.4.2014.
- Strang, J. 2012: Hon blev hen på finska. *Hufvudstadsbladet* 20.6.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 25.3.2014.
- Wahlström, E. 2012: Språkrevision? *Hufvudstadsbladet* 10.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 25.3.2014.
- Wallin, L.-L. 2012: Identitetsrov. *Vasabladet* 14.3.2012. Tillgänglig: Vasabladets arkiv. Hämtat 1.4.2014.

- Waselius, G. 2012: Varför skilja på könen? *Hufvudstadsbladet* 17.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 4.4.2014.
- Wetterstrand, M. 2012: Litet ord, stor debatt. *Hufvudstadsbladet* 7.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 25.3.2014.
- Åhman, I.-L. 2012: Märklig debatt. *Hufvudstadsbladet* 24.10.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 4.4.2014.
- Öhman, J. 2012a: Ett komplement. *Hufvudstadsbladet* 30.5.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 24.3.2014.
- Öhman, J. 2012b: Praktiskt påfund eller politisk provokation? *Hufvudstadsbladet* 30.5.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 24.3.2014.
- Österlund, M. 2012: Än hen då? *Hufvudstadsbladet* 12.2.2012. Tillgänglig: KSF Medias textarkiv. Hämtat 24.3.2014.

Sekundärt material

- Almström, V. H. 2013: *Hen på bibliotek – En diskursanalys av genusintresserade bibliotekariers tal om begreppet hen*. Masteruppsats vid Uppsala universitet.
- Benson, N. & Neveu, E. 2005: *Bourdieu and the Journalistic Field*. Cambridge: Polity.
- Bourdieu, P. 2000: Social Space and Symbolic Space. I Robbins, D. (red.): *Pierre Bourdieu*. Volume IV. London: SAGE.
- Bourdieu, P. 1985: *Sosiologian kysymyksiä*. Tammerfors: Vastapaino.
- Bourdieu, P. & Wacquant L.J.D. 1995: *Refleksiiviseen sosiologiaan – Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Joensuu: Joensuu University Press.
- Enzensberger, H. 1970: Constituents of a Theory of the Media. *New Left Review*, nr. 64. S. 259–275.
- Fairclough, N. 1995: *Miten media puhuu*. Tammerfors: Vastapaino.

- Foucault, M. 2005: *Tiedon arkeologia*. Tammerfors: Vastapaino.
- Hagel, A. C. 2014: *Varthän bär hen – Om bruk av och attityder till könsneutrala pronomen*. Examensarbete vid Luleå tekniska universitet.
- Hagren Idevall, K. 2011: *Konstruktioner av queer – Interdiskursivitet och pendlande positioneringar i samtal om kön, sexualitet och relationer*. Magisteruppsats vid Södertörns högskola.
- Hall, S. 1999: *Identiteetti*. Tammerfors: Vastapaino.
- Halleson, Y. 2011: Abstraktion i en DN-ledare. En analys av processtyper, förstadeltagare och nominal. I Holmberg, P. m.fl. (red.): *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- Halliday, M.A.K. 1985: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.
- Holmberg, P. & Karlsson, A.-M. 2007: Grammatik med betydelse – *att introducera systemisk-funktionell grammatik (SFG)*. Presentation vid konferensen ”Grammatik på högskolan: vad, varför hur?”, Uppsala, 23.3.2007. Hämtad 12.4.2015 från http://www.nordiska.uu.se/digitalAssets/141/141850_3holmberg-karlsson.pdf.
- Holmberg, P. m.fl. 2011: Funktionell grammatik och textanalys. Grammatiken i verkliga livet. I Holmberg, P. m.fl. (red.): *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- Holmberg, P. 2011: Texters interpersonella grammatik. I Holmberg, P. m.fl. (red.): *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- HSS Media: *Vasabladet*. Hämtat 23.3.2015 från <http://www.hssmedia.fi/vasabladet.html>.
- Hufvudstadsbladet: *Fakta om Hufvudstadsbladet*. Hämtat 18.4.2014 från <http://hbl.fi/om-hbl/fakta>.

- Institutet för språk och folkminnen 2013: *Pronomenet hen*. Publicerat 7.5.2013. Hämtat 13.1.2015 från <http://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.4aec91b214565240e191148/1398839699856/pronomenet-hen.pdf>.
- Jokinen, A. m.fl. 2010: Diskursiivinen maailma – Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. I Jokinen, A. m.fl. (red.): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tammerfors: Vastapaino.
- Karlgren, H. 2012: ”Hen” föreslogs av språkforskare redan 1994 – i SvD. Svenska Dagbladet 8.3.2012. Hämtat 25.3.2014 från <http://blog.svd.se/kultur/2012/03/”hen”-foreslogs-av-sprakforskare-redan-1994---i-svd>.
- Karlsson, A.-M. 2011: Texters ideationella grammatik. I Holmberg, P. m.fl. (red.): *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- KSF Media 2014: *Mediekort 2014*. Hämtat 23.3.2015 från http://special.hbl.fi/annons/KSF_2013_SWE.pdf.
- Lagerwall, K. 2012: *På Egalia tas fokus bort från könet*. Dagens Nyheter 14.2.2012. Hämtat 21.3.2015 från <http://www.dn.se/nyheter/sverige/pa-egalia-tas-fokus-bort-fran-konet>.
- Ledin, P. & Lyngfelt, B. 2013: Olika *hen*-syn – Om bruket av *hen* i bloggar, tidningstexter och studentuppsatser. *Språk och stil* 23, 2013. S. 141–174.
- Milles, K. 2013a: *Hen* i Sverige och i Finland. *Språkbruk* 3/2013. S. 5–10.
- Milles, K. 2013b: En öppning i en sluten ordklass? Den nya användningen av pronomenet *hen*. *Språk och stil* 23, 2013. S. 107–140.
- Mot Norstedts 1999: *Svensk ordbok*.
- Nationalencyklopedin: *Diskurs*. Hämtat 22.3.2015 från <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/diskurs>.

- Nord, A 2011: Text, register, genre och diskurs. I Holmberg, P. m.fl. (red.): *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- Parker, I. 1992: *Discourse Dynamics. Critical Analysis for Social and Individual Psychology*. London: Routledge.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Tammerfors: Vastapaino.
- Remes, L. 2004: *Diskurssianalyysin kolme traditiota*. Hämtat 11.2.2014 från http://www.metodix.com/fi/sisallys/01_menetelmat/02_metodiartikkelit/remes_diskurssianalyysin_kolme_traditiota/kooste.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006: *Diskurssianalyysi*. I KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto (i Finlands samhällsvetenskapliga dataarkiv). Hämtat 12.3.2015 från <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>.
- Sellgren, M. 2011: Vem hotar haven och regnskogen? Aktörer och agenter i läromedelstext. I Holmberg, P. m.fl. (red.): *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts.
- Suoninen, E. 2010: Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. I Jokinen A. m.fl. (red.): *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tammerfors: Vastapaino.
- Språkrådet: *Hur gör jag för att referera till personer i allmänhet eller till personer jag inte vet könet på? Finns det ett könsneutralt pronomen?* Hämtat 8.4.2014 från <http://www.spraknamnden.se/sprakladan/ShowSearch.aspx?id=id=77439;objekttyp=lan>.
- Språkrådet 2013: *Kan man använda pronomenet hen?* Hämtat 8.4.2014 från <http://www.sprakradet.se/16474>.
- Svenska Dagbladet 2014: *"Hen" kommer med i SAOL*. Publicerat 29.7.2014. Hämtat 13.1.2015 från http://www.svd.se/kultur/hen-kommer-med-i-saol_3784100.svd.
- Svensson, A. 2013: *Därför fanns inte hen med i nyordslistan*. Språktidningen 15.2.2013. Hämtat 8.4.2014 från <http://spraktidningen.se/blogg/darfor-fanns-inte-hen-med-i-nyordslistan>.

Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. 1999: *Diskursanalyse som teori og metode*.
Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.